

H A N E S

Bywyd a Marwolaeth

Tri Wyr o Sodom a'r Aipht,

Y fan besyd y croeshoeliwyd ein Harglwydd ni.

S E F,

AFARITIUS, yr Awyddus;

PRODIGALUS, yr Afradlon;

A

FFIDELIUS, y Cristion.

Mewn dull o YMDDIDDAN rhwng

CANTATOR, y BARDD,

A

PHERCONTATOR, yr HOLIEDYDD.

At ba un y chwanegwyd,

MARWNAD i bob un o'r Tri; lle yn niwedd yr olaf, mae CANTATOR yn dymuno cael Gras a Ffyddlondeb FFIDELIUS; yn gweled wrth bob Arwyddion ei Ddyddiau ei hun yn agosau, yn galaru ei anffrwythlondeb, ac yn cymmeryd Rhydd-did wrth olwg ar Fyd arall, i geryddu, a fatyrifo ychydig ar ei frodyr o bob Enw, am rai pethau anaddas i'w dyb ef: ond yn y diwedd yn troi i mewn iddo ei hun, ac yn addef ei Ragoriaeth mewn Anheilyngdod i bawb o honynt.

Gan W. W I L I A M S.

C A E R F Y R D D I N,

Argraphwyd gan J. Ross, tros yr Awdwr.

M.DCC.LXVIII.

H A N E

THE WORK OF

THE

THE

THE

THE

THE

THE

J
C
M
A
C
C
A
A
R
A
Y
D
M
S
H
G
I
A
A
D
C
C
U
I
R
R

At Philo Alethes fy anwyl,

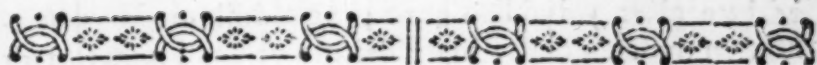
CO F I O a wnaethum ar ol ein cyfarfod diweddas,
lawer gwaith am y geiriau a ddywedasoeh, yng-
hylch yr angenrheidrwydd o fod dyn Duw yn ber-
ffeith ym mhob gweithred dda. Gweled yr wyf
finnau yn fwy eglur yr awr hon, nad oes nemawr
o broffeswyr wedi eu cymhwysu i ffurf y Testament
newydd, wedi derbyn yspryd cystal a goleuni'r gair,
symlirwydd cystal a doniau, profiadau tumewnol o
bethau Duw cystal ag ymddangosiad o maes. Oh!
cyn lleied sy wedi eu puro oddiwrth falchder, hun-
an dyb, gau ddibenion, nwydau tanllyd, chwantau
drwg, a'r holl rai eraill egwyddorion yr hen greadur!
Angen yw cael gras fyddo yn disgleirio ym mhob
rhan, ac yn gwneud credadyn ym mhob galwad ac
amgylchiad yn halen y ddaear. Ac wrth weled hyn,
y daeth arnaf chwant gosod allan Sanet yn y fath
ddoniau, grasusau, profiad, ac ymarweddiad ag y
mae Pedr, Iago, Jude, ac Ioan yn ei osod ef allan;
Sanet wedi ei dynnu trwy holl Epistolau Paul,
heb gael ei ddryllio gan yr un o honynt. Mi wnes
gynnyg fy ffrynd Philo Alethes i ddodi mihwr Duw
i maes yn ei holl arfogaeth tan yr enw Ffidelius,
am mai lle pob credadyn yw bod yn ffyddlon i'r hun
a'i galwodd. Ac eilwaith gweled tynfa gyffredin
dynion ar ol y byd hwn; yr awydd ddi-dorr i gasglu
cyfoeth; gan dlawd, cystal a chyfoethog; rhieni,
cystal a phlant; ynghyd a'r celwydd, hoccoed, an-
udoniaeth, trais, gormes, a thrachwant a arferir
i'r diben hyn; a baredd im' osod allan fywyd a ma-
rwolaeth Afaritius; rhag ofn trwy dewi fyth, i

deulu'r ffydd i bleferu yn y gau lwybr, a myned o
 drigolion Seion o'u dinas eu hun, i fyw i ganol
 Sodom, a chwenychu golud yn fwy iddynt eu hun-
 ain a'u plant nâ'r gwir gyfoeth. Gwled hefyd yr
 afradlondeb sydd heddyw yng Nghymru rador gw-
 ledydd yr India, wnaeth im' roi piêtur Prodigalus,
 yr hwn trwy bob afradlondeb, a dynnodd arno ei hun,
 heblaw yr euogriwydd, a'r dychryn cydwybod wrth
 farw, amryw glefydion a'i dygodd i'w fedd. Pa
 un a fydd bywydau y rhai olaf hyn, yn rhybudd i
 neb Duw a'i gŵyr; nac eiddo Ffidelius yn esampl
 dda chwaith; ond dymuno'rwyf fendith ar y naill
 fel y llall. Os clywi neb yn gofyn, pa ham na rui-
 swn edifeiriwch gwely angau i Afaritius, a Pro-
 digalus. Atteb, am mai diben hyn o lyfran, oedd
 dangos mor echrydus y bydd hi ar y rhai sydd yn byw
 ac yn marw yn eu pechod, heb adnabod Duw yng
 Nghrist; ond y sawl sy'n cael edifeiriwch i fywyd,
 mae gwahanel oleuni, yspryd, ac effeithiau, ar eu
 dyddiau diweddaf, nag sydd gan Afaritius a Pro-
 digalus.

Bydd wych dy anwylaf frawd,

W. W.

HANES

H A N E S

Bywyd a Marwolaeth

Tri Wyr o Sodom a'r Aipht.

Y F I, *Cantator* y Bardd, wedi teithio rhannau pellaf y byd, i spio rhyfeddodau mwyaf y greadigaeth, i ddal sylw ar gelfyddydau cywreiniaf dynion, ac yn enwedig i ymosyn am foesau, ymarferiadau, a rhinweddau plant *Adda*; a gweled y gwahaniaeth tymherau, dealltwriaethau, a thueddiadau y naiil oddi wrth y llall; a ddaethym o'r diwedd i dir *Ham*, gyfenwid gwlad yr *Aipht*, lle bu fawrion weithredoedd Duw yn y dyddiau gynt; lle hefyd yr arhosais amryw flynyddau; ac ni's gwelais mewn man o'r ddaear fwy o ryfeddodau Duw, na gweithredoedd enwog dynion, ond mae fy awen yr awrhon yn fy arwain i redeg heibio iddynt oll, ac (am i mi gyfarfod â chwi fy hen gymmydog *Percontator*) i fynegu rhyw beth ag a all fod yn fwy adeiladol i chwi, a fy mrys fydd gymmaint i hyn, na's caf odfa i'w ofod ef allan ar gân.

PERCONTATOR. Mwy brys fydd arnaf i glywed pob newyddion; ac yn enwedig am rinweddau, moesau, a bywyd meibion dynion; ond anhawdd gennyf i gredn y gellwch roi i mi un newydd da o wlad mor ddrwg; ac y gellwch adrodd am un gwr rhinweddol ym mhen cenhedlaeth mor elyniaethol i bobl Dduw. Ond fel y gellir ar ryw ddamwain gael mel yng ngheudod llew; fe allai i chwi ffeindio yno rai ag oedd yn ymosyn am synydd *Scion*; rhai o bosibl o'r hen Israeliaid a arhosodd.

odd yn ol yn y dyddiau gynt ; ac a ddihunodd yr awr-hon yn nyddiau olaf y byd i deithio yr anial mawr tu a'r Ganaan ddymunol ; ond ewch rhagoch, mae'm hyspryd yn griddfan am newydd.

CANTATOR. Yr hyn fydd gennyf yntau i adrodd i chwi yw, bywyd a marwolaeth tri wyr o'r wlad honno ; o wahanol ddull eu bywyd, a mwy gwahanol eu marwolaeth ; ac er eu bod yn yr un gymmydogaeth, etto pell oeddynt o ganlyn yr un ffordd : nid oeddynt yn pleferu yn yr un pethau ; nid yr un bobl oeddynt yn eu caru, nid yr un lleoedd oeddynt yn ymhyfrydu ynddynt, nid yr un pwngc oeddynt yn ei ddwyn ymlaen, na'r un difyrwrch oedd ganddynt ; etto dau o'honynt oedd o'r un yspryd, yr un diben, a'r un waith, ac yn terfynu eu fiwrnai i'r un lle ; ond y llall oedd yn amrywio mewn gwaith, diben, yspryd, ac egwyddor : Enw un oedd *Afaritius*, a gyfenwid felly oddiwrth ei awydd gwyllt am gyfoeth : enw'r llall oedd *Prodigalus*, am ei fod yn anghynefin afradlon, ac yn gwneud Duw o'i fol ; ond y trydydd a gyfenwid *Fidelius*, ac efe oedd griffion.

PERCON. Dechreuwch ynte adrodd bywyd *Afaritius* ; canys y mae llawer iawn o rai yn fy ngwlad innau, yn haeddu yr enw ; er eu bod yn myned yn fynych tan yr enwau o hyfmynd da, gwyr call, pobl goneft gynhal-fawr ; a hwy yw y rhai mwyaf parchedig o fewn i'n bro ni y dydd heddyw : ond ewch rhagoch.

CANT. Yr *Afaritius* hwn, oedd o dylwyth *Nabal* y *Carmeliad*, yr hwn a ballodd ychydig fara i frenhin *Israel* pan oedd ef, a phedwar cant o wyr mewn caledfawr o eisiau lluniaeth, ac a laddodd yr Arglwydd am ei gybydd-dod, a'i galon galedwch i enneiniog yr Arglwydd : efe a anwyd yn nhir *Sodom*, lle yr oedd trachwant yn llifo fel afon yr *Aipht* ; ac fe ddaeth i fyw yma mewn chwil am gyfoeth ; ac nid hir y bu ef heb gael ei ddymuniad : canys er fod ei ddechreuad yn fychan, etto ei ddiwedd a gynhyddodd yn ddifawr ; a anifeiliaid a luosogasant fel anifeiliaid *Job*, a'i aur fe aur *Cresus* ; ei dyddynnod a gysylltwyd y naill at y llall, nes cael tan ei draed dir heb fesur, a'r tlodion y griddfa

griddfan eisiau lle, nid oedd mewn amltra defaid, geifr, gwartheg, ac afynod, gyffelyb iddo yn holl dir yr *Aipht*. Yn fyrr, pob cyfoeth a redodd iddo fel afonydd yn rhedeg i'r môr mawr; a phe buasai byw ond ychydig flynyddau yn rhagor, fe ddaethai i fod yn Arglwydd, ac yn ben ar y drydydd ran o'r wlad ehang honno.

PERCON. Ond pa fodd y daeth ef iddynt? pan dywedafoch fod ei ddechreuad ef yn fychan; ai trwy gynhildeb bwytta, yfed, gwisgo, neu trwy ddiwydrwydd, codi yn forau, a myned yn hwyr i gysgu?

CANT. Nid cymmaint trwy un o'r rhai'n, a thrwy ei awydd ddidorr i gyfoeth; ei gyfrwyddra rhyfedd i dwyllo; ei ddichell anorchfygol ym mhob bargaen; fel yr oedd mwy nâ'r naill hanner o'i gyfoeth yn lladrad oddi ar y gweiniaid; y rhai fydd y dydd heddyw wedi cymmeryd adenydd ac ehedeg ymaith, na wyddis yn iawn i ba le; ond bod eu rhwd hwynt yn ei ysttu ef fel tan yr awr hon; ac a beru felly byth mwy. Gwir yw nid oedd ei fwrdd ond tlawd ac unig; un rhyw ymborth trwy gydol faith y flwyddyn, a hwnnw yn hen, yn galed, ac yn wyddyn; nid oedd na grym, nac yspryd yn ei ddiodydd, na neb dieithriaid o wyl i wyl, nac oleuad i leuad yn profi o'i win nac o'i fara; ei wisgoedd oedd yr un a'r rhai trafferthus; a'u lliw yr un a chnyf y ddafad; nid oedd na chrydd, na thaeliwr yn cael ond y rhan leiaf o'i drysorau; a ffoi yr oedd ef rhag siop y marsiandwr fel rhag ffau'r llewod: a phob dull newydd ar wisgoedd, oedd mor ddieithr iddo ag i'r *Negroes* pellaf yn nhiroed y Dehau: ac etto meddaf nid cymmaint trwy y pethau hyn y chwanegodd ef ei gyfoeth; nac chwaith trwy eithaf diwydrwydd, yr hwn oedd mor hynod ynddo, nad oedd ei gyffelyb yngwlad yr *Aipht*; ei deulu nid oedd yn cysgu ond ychydig oriau trwy gydol haf a gauaf; eu hyfgyddau oedd wedi crymmu tan y iau: oerni'r gauaf a gwres yr haf oedd wedi gwneud eu crwyn yn galed fel lledr, a'u lliw fel lliw safwrn; er mai nid cymmaint meddaf, trwy'r pethau hyn yr oedd efe yn cynhyddu; etto ymlaen yr ydoedd yn myned, trwy dyrru golud ynghyd oddi yma ac oddi draw, a'i ysgubo at ei gilydd fel

fel graian yr afon ; ei ddyfais faith a wnai elw o ddyn ac o anifail ; fe droi dom yr heolydd yn arian, a'r cer-rig yn aur melyn : disgwyl yr oedd efe gwmp y tlodion, fel llew yn disgwyl am ei ysglyfaeth ; a'i lygaid a drem-mient ar y tlawd i'w gael ef i'w rwyd. Os tir yr ym-ddisad a'r weddw fyddai wedi ei wyflo ; fe wnai ei orau am ei nyddu i mewn i'w we ei hun : os gallai ond gyrru ei fys i mewn, ficer fyddai o yrru ei law yno hefyd ; a'i grafangau ef oedd fel cratangau llew, ni chollai ei afael er dim ; ac nid oedd a ddygai'r ysglyfaeth o'i law ef. Trwy weniaeth, celwydd, geiriau teg, ac ymadrodd dengar, yr yfbeiliodd ef amryw o'u bywioliaethau : ei anifeiliaid ef a werthid i'r gweiniaid, ar eu gwerth dau-ddyblyg, a'r tlawd oedd yn ofni gweled dydd y taliad : y iau oedd yn rhy drwm, a'r baich yn methu ymadael â'r ysgwydd ; ac yn lle eu tynnu o'u cyfyngdra, fe a'u prynai hwynt yn eiddo iddo ei hun ; trwy dalu'r dled i bawb o'u gofynwyr fel y cai ef y tlawd hwnnw, ei wraig, a'i blant, yn gaeth-weision iddo ei hun ; a'i dŷ a lanwyd o'r fath drueiniaid a rhai'n, fel ychen gwaith yn wastad tan-y iau, neu fel yr asen yn feunyddiol yn dwyn ei phwn, heb neb i achwyn wrtho, na neb i'w cyfuro yn eu gofid.

PERCON. O orthrymwr digywilydd ! a oedd un gyd-wybod yn fyw ynddo ?

CANT. Na soniwech am gydwybod, ni's clywodd erioed mo'i llais nes ydoedd ar wely angau ; onite gwrandewch ar un yn rhagor o'i ddichellion awyddus ef ; fel y dygodd ef un tro wr goneft gwirion ag oedd o'r blaen yn byw yn gynnes, i fegian ei fara ; enw'r gwr oedd *Honestus*, ac yr oedd ef yn berchen defaid, gwartheg, gweision, a morwynion tŷ ; ond nid aml oedd mewn arian nac aur, yr hyn fu achos i'w droed ef gael ei dal yn y rhwyd : i'r gwr hwn y gwerthodd *Afaritius* fustach am drugain darn o arian bathol ; *Honestus* a gyn-nigodd yr arian yn yr amser apwyntiedig, ond ni's der-bynai *Afaritius* hwynt heb eithaf llog ; yr hyn pan necaodd *Honestus* am nad oeddent addawedig, ac am nad oeddent ganddo i'w talu ; *Afaritius* yn ddioed a ofododd achwyn arno, ac a'i dygodd o flaen brawdleoedd, at y fwydd.

swyddogion uchelaf, ac a honnodd y dled yn ddau ddyblyg, gan ddwyn gau dyfion i dyngu'r cam yn iawn; a'r treial a redodd o ochr *Afaritius*; am fod gwobrwy, trais, a derbyn wyneb yn ennill gyd â swyddogion uchel, nes oedd *Honestus* erbyn hyn rhwng dled tri dyblyg *Afaritius*, a thraul cyfraith dros amryw fisoedd, wedi myned tros bum cant darn o arian mewn gofyn; yr hyn oedd gymmaint ac a dalai ef yn y byd. Yna *Afaritius* a anfonodd o ddautu ei holl gymmydogion, ei ddeiliaid, a phendefigion y wlad, na's rhoddent un hatling fenthyg i *Honestus*, yr hyn fuant ffyddlon i wneud rhag anfoddloni *Afaritius*; a'r canlyniad oedd danfon y ceisiaid i ddwyn ymaith oll a feddai; cymmeryd ei ychydig dir ac oedd arno i'w feddiant ei hun; a'i wneud ef fel llawer eraill yn dlawd, ac yn anghenus. A rhagor hefyd; canys fe garcharodd *Honestus*, tan rith fod rhan o'r dled etto heb dalu: ac ar ol aros yno hir ddyddiau, ei wraig a'i blant yn cardotta bara: *Honestus* a glafychodd yn y carchar o newyn, anwyd, a noethni, ac a fu farw; ac yntef yn etifedd o'i holl feddiant.

PERCON. Fe ddaw dydd y chwyda ef hwynt i fynu, ac y byddant fel plwm brwd yn ei golyddion, yn ei losgi yn oes oesoedd; ac y melltithia yr awr y chwenychodd ef i ddifa y dyn gwirion hwnnw.

CANT. Mae'r awr honno wedi dyfod arno ef: canys fe aeth i'r farn fawr yn awr er's dyddiau; ac mae ef yn ofni, yn crynu, yn iduo, ac yn ysgyrnygu dannedd mor danbaid y dydd heddyw, ac y byddai yn rhy ofnadwy i edrych arno: ond nid oedd hwn ond un o lawer a ddiwreiddiodd ef; ac nid oedd ef yn ymgeleddwr i un dyn byw; canys er bod ganddo amryw tan enw cyfeillion, ac yn caru cael ei alw yn gymmwynaswr da i amryw, ac yn cymmeryd arno amddiffyn y gweiniaid, a bod yn rhwyg i'r weddw, a'r ymddiad; etto treisio ei ffryns yr oedd *Afaritius* fel ei elynion; treisio ei ddeiliaid, treisio ei weision, treisio ei gaeth-weision: canys trais oedd ei fara beunyddiol ef. Ni byddai'r gyflog lawer pryd ond hanner cyfiawnder, a'r taliad yn tynych yn llai na'r addewid: ac nid oedd treth, toll, na gweiffa na lynai rhyw fwm tychan o hori wrth ddwyllaw *Afaritius*.

PERCON.

PERCON. Ond pa fodd yr oedd efe yn cael gweision, deiliaid, a neb cyfeillion iddo ? pan yr oedd yn eu maeddu, a'u gorthrymmu fel hyn.

CANT. Ei gyfrwyfdra ef oedd mor fawr, fel y denai lawer i'w rwyd ; gweniaith a geiriau teg ddenai rai ; ofn ac arswyd weithiau eraill ; addewidion cryfion am ryw bethau mawrion i'w mwynbau dwyllai un yn was, neu ddeiliad ; ac awydd i barch, ac enw hudai un arall i'w wasanaethu ef ; ond os fyth y cyflawnid un o'r addewidion hyn, cant i un nad o foddion rhai eraill y caent eu cyflawnu ; a'i ddichell ef oedd mor fawr, a'i ddyfais mor fyw, fel y gwnaeth i eraill rai prydiau dalu am fedd ei faesydd ef. Efe a berswadiodd *Ineptus* i'w wasanaethu ef ddwy flynedd, am ei helpio ef i swydd ardderchog ag oedd yn dwyn i mewn ddau can drull o arian, yn y flwyddyn ; ond cyn cael y swydd honno, gorfu ar *Ineptus* dalu hanner yr elw hwnnw iddo ef ei hun, a thyngu na chai neb fyth wybod y cyngair. Yr oedd ei arian wedi tannu ar fôr ac ar dir : ni s doi llog gyfreithlon â hanner digon o elw ; ond fe wasgarodd ei dda rhwng y marsiandwyr, fel yr oedd ei drysorau yn fynych yn dyblu erbyn diwedd y flwyddyn : cadw ei aur yr oedd ef tu ag at ddisgwyl dydd drwg ar y tlodion, fel baent hwythau yn fara iddo. Yr anifeiliaid ag oedd ef yn eu gwerthu i'r gyrrwyr, a werthe fe ar bris dau ddyblyg ; ond er mwyn cael elw tri dyblyg oddiwrthynt, y rhoi ef arian benthg hefyd iddynt tros y tymmor hwnnw, ar eu dyblyg log ; ond ar yr amser apwyntiedig, y byddai *Asaritus* yn disgwyl fel llew yn ei ffau am ysglyfaeth, am ddifa 'r cwbl ymherchen y gyrrwr tlawd hwnnw : canys ai'n fynych i'w gyfarfod ef daith tri diwrnod, ac a fynnai ei holl ddled yn yr un taliad, gan ei yspeilio ef, a thrwy hynny ei holl gymmydogion gartref ag oedd wedi gwerthu iddo fel yntau ; ac felly ei arian benthg ef, a'u llog dwbl toreithiog ynghyd a gwerth ei anifeiliaid mawr-bris, a'u cymmeryd ymaith ar un waith, oedd yn gwneud cod y gyrrwr hwnnw yn wag i'r gwaelod, a'i wyneb yn wlyb o ddagrau, ei gelwrn yn llwm o flawd, a'i 'sten yn fych o olew ; a'i holl gymmydogion yn griddfan am y golled. Mil o ffyrdd
oedd

oedd gan y gwr awyddus hwnnw i ddyfod â'r geiniog i mewn, a dwy fil o ffyrdd, pan y deuai i'w chadw hi rhag myned allan. Os yn y gwindy yn gwneud bargaen, nid oedd efe yn talu am ei gwppaneidiau gwin; os yn y wledd yn bwytta, fe wnaï trwy ryw dwyll, neu ddichell i arall dalu; ac yn ei holl ymdrin â'r byd, ar gefn y tlodion yr oedd ef yn byw. Nid oedd fawr yn beggian ganddo ef, ond yr oedd ef yn beggian gan bawb; ac nid ai un achos trwy ei law ef, heb wobwr a rhodd uwchlaw haeddiant yr achos. O fwyddau a lleoedd yr oedd aml olud yn cludo iddo; ni phlediai achos y gwan, na dwyn tyft o blaid y cryf, heb iro ei law â rhyw fwm o'r mammon anghyfiawn. Anudoniaeth oedd un o'r pethau mwya ag oedd yn cryfhau ei freichiau yn erbyn yr ymddisad, ac a'i rhoi i ennill y treial ar gam er dnystr i amryw o wirioniaid y wlad. Yn fyrr, yr oedd ef wedi dysgu myrddynau o ffyrdd i gasglu cyfoeth, ei gid yn ddrygionus, yn ddichellgar, ac yn anghyfiawn; nid oedd ei feddyliau yn rhedeg ond ar olud anwadal y byd hwn; nos a dydd yr ymestynai am dano, ni's gadewai ffair na marchnad heb chwilio am elw; mewn mor a thir yr ymfynai am drysor; ei dafod oedd yn llefaru am y peth, ei glustiau yn gwrando newyddion am le i dreisio'r gwirion, ac i lwyr fwytta yr ymddisad, ei draed oedd yn cerdded i'r lle bai'r gelain, a'i ddwyllaw oedd yn taer ymafaelu am yr ysglyfaeth. Fel hyn y treuliodd ei fywyd, nes ydoedd ryw faint tros ganol oed, heb feddwl mwy am farwolaeth nâ'r anifail mud; nac ystyried pa ddyn a'i mwynhai ar ei ol ef. Boddi yr oedd mewn tywyllwch, ac anwybodaeth am gyflwr ei enaid; ni's meddyliodd am farw nes oedd gerllaw iddo, ie yn ei fonwes. Pum deg o fwyddau ydoedd ef pan daeth Brenhin y Dychryniadau i mewn tros ei drothwy; yn ddeithr iawn, ac mewn gwisgoedd anhebygol y dringodd i fynu i erchwyn ei wely ef; ac ni's credodd y bydol ddyn mai efe oedd ef, nes oedd ar ei daro ef â'r ergyd marwol. Fe galwodd ef yn anwyd, yn beswch, ac yn ddolur bychan yn ei ysgyfaint, ac nad oedd berygl oddiwrtho; nid oedd amheuaeth ganddo na's ffoi ef ymhen ychydig ddyddiau; gronyn wres, a chwys i'w dyb ef, a'i

a'i gwellhau o'r cwbl; etto y poen oedd yn myned fwy fwy, ac angau yn eonach eonach; nes o'r diwedd gorfu ar *Asaritus* druenus anfon am Phfygwr, oddiwrth ba un nid oedd fawr gyfur na gobaith. Yn awr dyma'r holl berthynasau yn cydgyfarfod, yn ymbil am ran o'r meddiannau anghyfiawn; neiaint, cefnderwyr, cyferdderon, tlodion, a chyfoethogion, hen ac ieuainge, yn dorseydd; ac yn finteioedd yn amgylchu yr gwely; ac angau mor bell o ymadael fel yr ydoedd yn ymadael yn gryfach. Moes i mi, moes i minnau oedd llais yr holl geraint; y tlodion yn griddfan, ac yn wyllo am eu rhan; a'r cyfoethogion hwythau yn eu cilgathio ymaith, gan gynnig dwyn yr holl ysglyfaeth ei gid yn eiddo iddynt eu hunain, o'r diwedd danfonwyd am hen garli wneud yr ewyllys ddiweddaf; ac yn awr ystyriwch pa gyfyngder oedd ar enaid y dyn truenus hwn tan y fath amgylchiad anobeithioh. Cydwybod yn gweiddi yn groch, fel arthes wedi colli ei chennawon, ac yn rhuofaith mwy na llew f'ai yngolwg ei ysglyfaeth; yn galw i gof iddo ei holl drachwant, trais, gormes, a chelwydd; yn rhifo yn ei wyneb bob gweithred o anonestrwydd a wnaeth eferioed: dyma'r awr wedi dyfod o'r diwedd, y daeth pob ceiniog anghyfiawn, pob hatling drais, pob dryll arian ennillwyd o drachwant, i weiddi allan ddial yn erbyn y trachwantwr: pob anifail, pob dodrefn tŷ, a phob gwisg a ddygwyd ar y tlodion oedd yn crio allan dial! dial! dial! Cwyn y tlawd a'r anghenog oedd y dydd heddyw fel mynydd o bres rhyngddo ef a phresenoldeb Dyw, cwrlyd, a gwrthban yr ymddisad a gymmerodd ef ar wyl a ddylasai ei roi yn ol, cyn machludo haul; ond a gadwodd ef yn feddiant iddo ei hun; oedd heddyw yn gweiddi am farn yr Arglwydd ar y gorthrymwr. Eu cnawd hwy a oerodd yn eu gwelau, ac a fagodd glefydion hyd angau, oedd yn awr yn gweiddi am wres anniffoddadwy i grasu i fynu gig y gormeswr, nes bai yn ulw. O yntau druenusaf ddyn tan yr holl wasgfeun hyn yn gwallgof, yn wban, ac yn rhingcian dannedd cyn yr amser, yn methu cael gan ei yspryd ofnus i ymadael a'r byd: etto yn gorfod heb flas, na chalon wneud ei ewyllys diweddaf

diweddas, mor derfysglyd, mor aniben, ac mor ddifudd, fel pe buasai ewyllys un o dylwyth Bedlem. Ond digon tebyg fod Duw 'r nef wedi melldithio ei foddion, ac fel na's cafodd ef eu mwynhau hwynt yn fyw, felly ni's cafodd ef eu trefnu hwynt yn ei farwolaeth : ac nid i'r fawl y mynnodd ef ond y fawl a welodd Duw fod ym dda y rhoddwyd hwynt. Pe buafech chwi yma, fy hen ffrynd *Percentator*, fe fuasai eich gliniau yn crynu y naill wrth y llall i weled dyn heb fedr, heb ffydd, heb ras, na chariad, ond yn unig o ofn marw, yn ceisio dringo i fynu at Dduw, yr hyn oedd y pryd hyn mor anhawdd iddo, a phe cynnygasai fyned i'r lleuad ; weled dyn heb lygad yn ceisio edrych, heb law yn ceisio ymafflyd, ac heb dasod yn ceisio bloeddio tu â'r nef.

PERCON. Cant i un iddo foddioni ei dylwyth â'i feddiannau.

CANT. Mor beiled oddiwrth hynny, fel y gyrrodd ef hwynt ben ben : rhai i lidio, rhai i genfigenau, rhai i ymgyfreithio y naill yn erbyn y llall ; canys mor anrhefnus y cyfrannodd ei feddiannau, fel nad oedd y cwbl well na gwallgof. A pha fodd y gallasai well, tan y fath ofnau digymmar, y fath ddychrynfaeu cydwybod, a'r fath aethau marwolaeth ag oedd wedi ei berchennogi ef y pryd hynny ? terfysgiadau ei enaid ef oedd fel ton y mor, yn rhuo yma, a thraw, heb gael un gronyn llonydd ; dychryn ac ofn marw a chwant byw oedd fel gwyntoedd 'stormus yn rheoli trwy bob cwrr o'i galon ; ac fel na wnaeth ddaioni yn ei fywyd, felly hefyd yn ei farwolaeth ni chai ei wneuthur ; se ymadawodd fel yr ynydd, a'r annoeth ; i'r rhai cyfoethog y chwanegodd gyfoeth, ond y tlodion ni's cawsant achos i'w fendithio ef ; ac amryw sy'n tybied na's peru ei feddiannau yn hir yn y dwylaw y rhoddodd ef hwynt am fod llawer iawn o felldithion yr ymddisaid yn gorphwys arnynt : mae'r gweddwon heddyw wedi gweled eu gwyn, ac yn ei angladd nid oedd neb yn wylo ; ni roddwyd ochenaid gan ddyn byw wrth ei ddodi ef yn nghorph y ddaear ; y ddaear ei hunan oedd wedi blino arno ; baich oedd ef i Dduw, a dynion ; a'i enw a anghosiwyd ym mysg y byw ; ac nid oes y dydd heddyw

ddyw flas son am dano; ond, Oh! druenus gyflwr ei enaid y dydd heddyw! Pa le mae? nid yn gorfoleddu mewn trais, nac yn chwerthin am ben dagrau'r ymddifad, fel cynt; nid yn cludo arian fel graian i mewn i'w drysorau; ond yn absenoldeb y Duw byw, yn wylo o wres, ac yn rhingcian dannedd o oerni; yn dioddef poenau na wŷr natur ddim am danynt; ym mhell pell tu hwnt i derfyn gobaith; yn rhwym i ateb yn y dydd mawr; ac yn gwybod y farn a roir y dydd hwnnw arno, ac yn arswydo rhag ei dyfod; pan codo ei gorph o'r bedd i gael rhan o'r poenau angherddol a barotowyd i'r rhai a gasaodd Dduw yn y byd hwn: tân fydd ei wely ef yn oes oesoedd; screchfau damnedigion a chythreuliaid fydd miwsic a fwnia yn ei glustiau ef fyth mwy; ni wel ef byth mo'i artref, ac nid adnebydd ef y tai a adeiladodd â thrysorau trais; trachwant a baintiodd ei ffenestri â fermilion gynt, ac awydd a grynhoedd ei olud; heddyw fe'i gwasgarwyd i le ni wŷr efe; eraill fydd yn trigo yn ei 'stafelloedd, ac eraill sy'n mwynhau holl ffrwyth ei lafur; son am dano fydd anhyfryd, dileir ei enw o dir y byw. Ac o na roddid colofn o bres yn agos i'r tŷ hwnnw y bu ef byw ynddo, yn arwydd i'r fforddolion oll fod ei ffordd ef yn arwain tu â destryw, ac mai ei diwedd hi yw marwolaeth.

PERCON. O'r fath dorfeydd o bob rhyw ddynion, pob gradd, pob oedran, pob llwyth, pob teulu fydd wedi cael eu gwenwyno â'r yspryd hwn trwy'r byd; er bod gair y bywyd yn gwaeddi allan, mai hawfach i gamefyned trwy grau'r nodwydd ddur nag i'r goludog fyned i mewn i deyrnas Dduw, yr holl fyd fydd etto awyddu am gyfoeth; dynion ar fôr, a dynion ar dir fydd yn rhedeg am y cynta at y mammon anghyfiawn: y marfiandwr a rydd ei fywyd i drugaredd y tonnau, er mwyn dwyn da'r *India* yn ol i'w wlad ei hun: y mwynwr gloddia i ddyfnder y byd, ac a adewiff wrydion o greig ydd heb rifo uwch ei ben, i gael allan yr arian gloywio o'u carcharau faith dyblyg. Y *Negroes* duon a foddan mewn dyfroedd dyfnion, yn noeth i gasglu graian y aur o rhwng y llaid, ac yn fynych a gollant eu bywyd wrth gasglu golud. Y todddydd fydd yn gwiliad wrth y ffwrn

y ffwrnes, nos a dydd, heb roi hun i'w amrantau, a'i gnawd yn toddi fel bloneg gan wres y tân, er mwyn pentyrru arian nas gŵyr pwy a'u meddianna. Yr hwsmon, y porthmon, y siopwr, a'r crefftwr sydd mewn cyngair i geisio ysgubo aur ynghyd, ac fel pe baent am y cynta i gyfoethogi. Un dyn sydd yn 'speilio ei gymmydog, ac yntef yn 'speilio arall; ac felly o'r pendefig i'r begger, pawb sydd yn treisio am gyfoeth. Y mab gweddw sydd yn hela am waddol yn fwy nag am y ferch ei hunan. Y gwyr priod sydd yn caru cyfoeth fel eu gwragedd. Yr henaint ar lan y bedd a'u pennau yn fwy gwyn na'r eira, sydd yn bresu am olud i eraill, heb iawn adnabod pwy ydynt. O'r fath dorfeydd dirif o ddynion sydd a chwant arnynt fod yn gyfoethocch nag y mtent! Och Dduw pa beth sydd diwedd hyn? Ond mi ddymunwn arnoch fy hen gyfaill *Cantator* i wneud Marwnad i *Afaritius*; mi wn i chwi wneud y fath amryw weithiau i ddynion cyfiawn a da, ac mae eich gwenydd chwi yn gynhyrfiol yn yr achos hynny, ac fel mai da yw adrodd a chanu bywyd ffydd y duwiol, ond da hefyd adrodd a chanu drwg fywyd yr annuwiol, er rhybudd i'r sawl sydd etto 'nol, i ddisgwyl a wel Duw fod yn dda ryw awr trwy rybuddion o'r fath i alw y cyfryw allan o gyfeiliorni eu ffyrdd. Anhawdd oedd cael un yn y dyddiau gynt ag oedd yn fwy awyddus na *Zacheus*; etto grâs y nef a ymaflodd ynddo, ac a roddodd iddo galon newydd, yr hon oedd mor ewyllysgar i'w rhannu hwynt rhwng y tlodion, ag oedd ef i'w casglu hwynt ynghyd trwy drais. Rhowch fy ffrynd ychydig eiriau ar gân am *Afaritius*, yn rhybudd i eraill rhag myned i'r ffordd enbyd honno.

CANT. Mi gyflawnais eich dymuniad fel y medrais cyn i chwi ei ofod ger fy mron.

PERCON. O gadewch im' ei chlywed!

MARWNAD AFARITIUS.

B'LE heddyw mae 'th drysorau ti druenusaf ddyn?
Pwy sydd yn cadw 'th godau a 'th filau wrth ei glŷn?
Pwy bia 'th faesydd meithion a 'th neuadd ddisglair lân?
A ge'ft ti wybod hynny gan ryw un yn y tân?

Dy gyfoeth a'th adawodd ; am d'enw nid oes fon :
 Mae eraill yn gwasgaru a gefglaiſt ti trwy bo'n.
 Dy awydd, a'th orthrymmu, dy drais a'th dwyll ynghyd,
 A gofir, a ddanhodir, ganlynir gan y byd.
 Llosgfeydd o dan tragwyddol yw'th wely heno a'th nyth,
 Yn lle dy balas cadarn meddyliaiſt drigo fyth ;
 Ellyllon hylly uffernol fy'n gwawdio'th boenau a'th lo's,
 Am gadw'r tlawd heb wrthban i orwedd tano'r nos.
 Pob trais, pob twyll, pob dirmyg, a wnaethofst yn y byd,
 Sy'nawr yn neidio i'th wyneb, yn dy archolli'nghyd ;
 A wneſt o gam ag eraill, er cymmaint oedd dy fri,
 Mae Satan'nol dy haeddiant yn talu'nol i ti.
 B'le heddyw mae dy obaith ? nid oes ond dychrynfau,
 Trwy eitha dy ymyſgaroedd, yn nyddu ac yn gwau ;
 Fe ofn yw dy gwmpni, a'r ofn hwnnw fydd,
 Yn poeni am farn aeth heibio, a phoeni am farn a fydd.
 Saf yna'nol dy haeddiant i ddiodeff eithaf llid,
 Nid oes ar neb dy eifiau ar wyneb maith y byd ;
 Mae gormod yn dy ganlyn, a hwy ddont i'r un lle,
 Yn unig on' ddaw i attal effeithiol ras y ne'.
 Ac er dy fod yn farw, mae awydd etto'n fyw ;
 Mae awydd ymhob calon yn groes i anian Duw,
 O Eden daeth hi allan ; yn uffern mae ei nyth ;
 Ac y mae'n arwain miloedd i boeni yno byth.
 O doed y neſoedd oleu i ſefyll draw o fla'n,
 Can miloedd fydd yn rhedeg yn awr tu ag uffern dân :
 Deffroed yr yſpyd gerwin y dorf aneirif awr,
 Ag fydd fel *Afaritius* yn myn'd i'r tân yn awr.
 Dewch yma ſeibion Adda aneirif dorf ynghyd,
 Ag fydd a'ch holl ddiſyrrwch o ſewn daearol fydd ;
 Edrychwch'nol eich trachwant draw draw ar ddiwedd
 A gwelwch un o'ch brodyr yn o berwi yn y llyn. (hyn
 Deffrowch, ac edifarwch, wel' heddyw ydyw'r dydd,
 Pob rhyw addewid bywyd am heddyw'n unig fydd :
 Rowd gair o ſewn y llyfr am foru etto erio'd,
 Ac f'allai er ich' ddiſgwyl nad ces un foru'n bod.
 O gwelwch y gwahaniaeth rhwng Lazar fy'n y ne',
 Ynghol a monwes Abra'm yn byfryd iawn ei le ;
 A Diſe

A Difes sy'n nhrueni, y truenusaf wr,
Yn methu cael er beggian y defnyn lleia o ddw'r.

Er byw'n helaethwych beunydd a'i fwrdd yn eitha llawn,
A'i gwppan yn myn'd trofodd o foreu hyd brydnhawn;
A gwisgo yn ardderchog mewn 'scarlad ffwr a la'n,
Mae heddyw 'n analluog i ddosi gwres y tân.

Ond Lazar' sydd a'i glwyfau heddyw wedi iachau,
Ynghanol mor o olud heb eisiau ac heb drai;
Ei boen ei drai a'i drallod ei gystydd yn y byd,
Mewn cyngrair sy'n dwyn elw tragwyddol iddo 'nghyd.

PERCON. Duw a roddo ei fendith ar y Farwnad yna,
i ddangos i ryw un y trueni sydd o garu'r ddaear yn
fwy nâ'r nefoedd. Ond ewch at fywyd a marwolâeth
Prodigalus ei gymydog, a mynegwch a ddalloch o sylw
ar hwnnw o'r pryd y daethoch i'w adnabod, i'r pryd
ymadawodd â'r byd hwn.

CANT. Efe oedd o dylwyth mawr yn *Midian*; enw
ei fam ef oedd *Cosbi* merch *Sur*, tywyfog *Midian*; ond
ei dad ef oedd *Amoriad*; un o'r Cenhedloedd a yrrodd
yr Arglwydd ymaith o flaen meibion *Israel*; fe'i gan-
wyd ef yn nhir *Nod*, lle ffôdd *Cain* o bresenoldeb yr
Arglwydd, am ladd o hono *Abel* ei frawd: ei dad ef
a grynodd olud fel golud *Cresus*, trwy drais, cam, a
gorthrymder fel *Afaritius* ei hun; ac am hynny angen-
ydoedd eu gwasgaru hwynt gan rai o'r etifeddion; fel
dywed yr hen fardd,

*Yr byn a gesglir trwy gybydd-dra,
Y mab afradlon a'i gwasgara.*

Ond *Prodigalus* pan oedd etto ond bachgen, am na's
mynnai ei dad gostio wrtho, a gadwodd gwmpeini dyn-
ion anfoesol, a drwg: y rhai yn ei ieuengêid a'i cyn-
nesiodd i bob drygioni; ei gyfeillion ef oedd y
meddwon, a hynny yn forau iawn, eu llawenydd hwy
bedd ei lawenydd ynteu, a'u cân hwy oedd ei gân ynteu;
yn eu cwmpeini yr oedd y dulfimer, y delyn, a'r dawns,
ond gwaith yr Arglwydd oedd bell oddiwrthynt. Yma
y treuliodd *Prodigalus* arian fel gro yr afon, arian ag
oedd

oedd ei hynafiaid wedi gadw iddo erbyn y dydd; ac yma y gollyngodd ef aur ag oedd er's blyneddau mewn carchar, yn rhydd o'u caethiwed; a chyfoeth ag oedd ddyledus i'r gweiniaid a doddwyd yn awr yn ddiod gadarn: fe lyngwyd codenau aur i lawr yn win melusaf; ac etto rhy fach o olud a gasglwyd iddo i borthi pob chwant. Ei geg oedd fel fflodiad y felin; nid oedd digon o wlybrwydd iddo gael tu yma i'r mor; fel y llwngc tir cras fychedig ddwfr, felly llyngcai *Prodigalus* fudd y winwydden, heb fod ei fyched rony'n llai, dydd at ddydd a gynhyddodd ei feddwod, nos at nos a chwanegodd ei blefer; nes o'r diwedd iddo fyned yn ben, ac yn arglwydd ar ei holl gyfeillion: yr olaf yn flaenaf, y ieuangaf o flaen pawb; mor barod yw natur iddysgu yr hyn sy ddrwg. Erbyn hyn nid oedd na ffræ, na chynwrf, gwaed na chlwyfau, nad oedd *Prodigalus* â'r llaw uwchaf ynddynt; a chymmaint hefyd yr ymarferodd â hyn, nes daeth ymrafaelio fel buyd i'w enaid. A hyn a'i dygodd ef i ymhyfydu yn y gyfraith wladaidd, yr hon aeth bob yn rony'n yn blefer nefaf i'w fol iddo ef. Yn awr ni adawai ef na chwrt, na fieswn, heb fod yn bresenol; ac ni's cai ustus o heddwch lonydd, ond ei flino ag achosion ymrafael o'r boreu i'r prydnhawn. Anodd y dyddiau hynny cael un achos cyfraith yn ei ardal ef, nad oedd ganddo law ynddo; cymmaint plefer oedd ganddo i ymddial fel mai gwell oedd i spendio can dryll o arian, nâ dioddef colli hanner un o rhei'ny; a hyn a'i harweiniodd ef (fel y mae pechod yn arwain i un arall) i ymbleferu mewn anudoniaeth, yr hwn sy'n dilyn ymgyfreithio fel gogysgod yn dilyn gwr. Ac nid digon iddo ei fod ef ei hun yn ymarferyd â'r bai ysgeler, ond rhaid ydoedd dysgu hefyd i eraill y weithred ysgymyn; fel y bai ef a'i gyfeillion yn sic o ennill y treial bid cam neu gymmwys; a dyfod allan gyd â *Hwssa* oddi ger bron y barnwr; er bod tlawd yn cael ei orthrymmu yn chwerw dost trwy ymanghyfiawader didrugaredd. Ond hyn oll a barodd iddo wasgaru ei dda mor ddifymwyth, fel y dechreuodd tloidi i'w gyfarch a gorfod gwyfsto'r etifeddiaethau a gafodd ei hynafiaid ar wystl gan eraill, ac ni roesant o honny.

o honynt fyth yn ol. Fel hyn y daw 'r afon ym mhen blynyddau yn ol i'w therfynau cyntaf; ond er hyn oll ni ddychwelodd ef o'i ffyrdd drygionus, ond aeth rhagddo yn gildynnus gan chwanegu etto bechod at bechod, tyngu, a phutteinio fydd gyfeillion yn fynych i loddest a meddwdod, *godineb a gwin newydd fydd yn tynnu y galon oddi wrth Dduw*. Yntau halogodd amryw o ferched diwair, ac a'u llithiodd bob yn ychydig ac yn ychydig i wyfio eu diweirdeb i'w drachwantau ef, ac a'u denodd i waréd i ffordd destryw, nes myned o honynt yn ddrewdod i'r byd, ac yn wradwydd iddynt eu hunain. Ond o druenus ddyn ni safodd *Prodigalus* ddim yma chwaith, ond aeth rhagddo yn ddiattal i gyflawnu pob trachwant yn un chwant; mallis, llid, cefigen, hoccod, celwydd, trais, putteindra, meddwdod, a chyfeddach ynghyd â'r holl dorfeydd fydd yn eu canlyn o bechodau a lanwodd ei ysprydoedd fel y dyfroedd yn llanw'r mor; ac nid oedd oll o'i fewn yn awr ond lletty i Ddiafol; ffau i holl fwythfild rheipus y pwell diwaelod oedd ei yspryd arian et.

PERCON. A oedd ei olud etto yn para? Pa ddull yr oedd ei iechyd? Am ei enw gwn ei fod wedi ehedeg ymaith fel aderyn.

CANT. Ei olud yr awr hon oedd wedi treio fel llif nentydd y mynyddau; ei barch a ddarfu, fel yr oedd y golud yn darfu; ac nid pelloedd iechyd oddi wrth ddiange arno ef: ac nid ychydig o gymydogion o'r un yspryd ag *Asaritus*, oedd bob dydd yn disgwyl am ei gwmp, ac am lyngu ei dyddynod, fel gwnaeth ei dad ef â thyddynod eraill, y rhai'n oedd etto yn rhoi arian gyd â phlefer; ac yntau ddall-ddyn heb wybod eu bod hwy yn ei brynu ef a'i holl feddiannau; y rhai'n yn y diwedd gafodd fod yn etifeddion iddo; ac a wnaethant farsiendaeth o'i dai, ei diroedd, a'r cwbl a feddai ef yn y byd; ac yna darfu ei barch, a'i anrhydedd, gyd â ei gyfoeth. Ond tu ag at beriffeithio'r gwaith; ei ddrwg fywyd a hauodd o'i fewn amryw glefydion meirwon, y rhai a'i dygodd bob yn ychydig ac yn ychydig i lawr i'w fedd: ei segurdod a fagodd y gowt, ei loddest, a'i feddwdod y dropfi, jandis, y splin, a'r nerfows; ei

fenwetta

fenwetta hefyd a ddygodd ei nerth, wastiodd ei ysprydoedd, fel yr oedd yn ymddangos cyn myned o'r byd yn fwy tebyg i sceleton nag i ddyn yn gwisgo cnawd ac esgyrn.

PERCON. Ond pa ddull yr ydoedd yn ei glefyd, ac yn ei farwolaeth ? da yw gennyf glywed.

CANT. Dychrynllyd iawn ac ofnadwy ; canys pan un waith yr aeth ei glefyd yn drwm, ac anseddyginiaethol ; fe ddaeth i'w gof ei holl afreolaeth ; a'i bechodau a ymfyddinafant i'w erbyn ; amgylchynasant ef fel gwenyn, heb nerth ganddo i'w gyrru hwynt ymaith ; ei gydwybod ag oedd yn cysgu o'r blaen, ac oedd fel y tebygid wedi marw, yn awr a safodd ar ei thraed, ac a waedodd ; gwaed ! gwaed ! hynny yw mai ei bleserau, a'i chwantau a wnaeth angau mor agos iddo. Gwae fi 'nawr oedd ei riddfannau, a'i ocheneidiau, ie screchfau ofnadwy oedd yn mygu allan o'i safn ef : melldithio ei hen gyfeillion, melldithio'r gwin, ar gwin-deioedd y spendiodd ef ei amser gwerthfawr heb ennill, ond cludo arno ei hun fynyddau o euogrwydd, tlodi annioddefol, a chystudd ag oedd sicr i'w ddwyn ef i lawr i'w fedd. Nid oedd un o feiau ei fywyd, ag oedd yn aneirif na ddaeth heddyw i'w gof fel pe buafent wedi eu gwneud y dydd o'r blaen : saeth lem oedd pechod y pryd hyn, a'r blas ag oedd ynddynt gynt wedi troi yn wenwyn afpaid : ffaidd oedd ganddo feddwl am y cyfeillion, a'u cyfeillach ; y meddwdod, y loddest, a'r ymlanw ddaethant gynta i'w gof, am mai rhai'n a roddodd achlysur i'r lleill i ganlyn. O'r fath dân heddyw oedd yn ei arennau am anudoniaeth, celwydd, a thrais : brath cleddyf yn ei ymysgaroedd oedd ei anlladrwydd, a'i butteindra ; y fath ofn oedd arno farw, fel yr oedd agos o farw o ofn y dydd mawr cyn ei ddyfod. O'r crynu yr oedd pob afgwrn wrth weled dydd gras wedi myned heibio yr awrhon ! heb le disgwyl am drugaredd mwy ! Och fi ! eb ef, gwae fi erioed pa le yr oeddwn tra fu eraill ar eu gliniau ? eraill tan y gair, a minnau yn y tafarn ; eraill yn moli Duw mewn Salmâu, Hymnau, ac odlau ysprydol, a minnau yn feddw ar fy ngwely ; rhai yn darllain, ac yn myfyrio ar air y bywyd

bywyd yn y pryd yr oeddwn i yn corowfio ymhlith fy nghyfeillion rheglyd meddw. O fel y treuliais lawer cant o Sabbathau heb feddwl mwy am Dduw nâ'r anifail a ddifethir. Ond dyma'r dydd wedi dyfod o'r diwedd y difethir finnau : fy haedciant i yw hyn oll ! O na buasai heb un Duw yn bod ! neu na buasai *Prodigalus* yn rhyw greadur heb fod yn fab gwraig, yna mi ddihangfwn o'm holl ofid, ond dyn wyt fi, (a gwae fi yr awr hon fy mod felly) ag fydd yn gorfod cyn pen ychydig ddyddiau fyned i'r farn ; y porth fydd wedi ei gau, a'r ffwrn o dân a brwmstan yn barod i dderbyn y trofeddwr. Yn wir fy ffrynd *Percontator* chwi fuafech yn rhoi llawer am fod allan o swm ei ochain a'i riddfannau anobeithiol ef : yn awr agorwyd ei lygaid ac yn awr y cafodd olwg ar ei holl bleferau yn eu hliwiau duon eu hunain, ac i'r farn yr aeth, ar ol pob argoel heb weled dim meddyginiaeth i bechadur truan ; yn unig gweled rhyw ronyn arno ei hun yn bechadur, ac wedi dinystrio ei hun gorph ac enaid, meddiannau a chyfan, a bod yn rhaid iddo ymddangos felly mewn barn, a'i droi ar law afwy Duw.

PERCON. Mi adwaen lawer fy ffrynd, o rai a dreuliodd eu bywydau ym mhob pechod, heb ddihuno nes yn eu clefyd diweddaſ ; a'r Duw mawr fel yn eu cydwybod y pryd hynny yn llafaru, ac yn gofyn y fath gwestiynan a hyn ; *rho gyfrif o'th oruchwiliaeth, ni chafai fod yn oruchwiliwr mwy.* A chyda hynny, dychryn yn ei ddal fel swyddog yn dal lleidr i'w arwain at y barr, i'w gondemnio ; canys ni feddent air i ateb, ond iddynt wneud waſt ac afreolaeth ar holl drugareddau'r Arglwydd. Duw yn gofyn y pryd hynny, pa beth a wnaethant o'r maesydd hyfryd a gawſant ganddo ; a aeth rhan o rhai'n i borthi ei dlodion ef â bara ; a ddi-O'r lladwyd neb o'u noethion ef â hwynt ; a ddiodwyd neb o'i rai fychedig ef â'u ffrwythau hwynt ? a'u cydwybod yn ateb na ddo, ond yn cyhuddo yn eu hwynebau o flaen Duw, ac yn gorfod cyfaddef o flaen dynion, iddynt eu treulio hwynt oll ar eu melus chwantau ; ac yn awr almeu bod yn haeddu'r farn oedd ar fyrthio arnynt, ond rhy ddiweddar yw hi ar y rhan fwyaf y pryd hyn i gymmodi

gymmodi â Duw ag fydd wedi ei ddigio trwy holl ddyddiau eu bywyd, trwy anafudd-dod. Ond yr wyf yn gobeithio i chwi *Cantator* i wneud Marwnad i'r truenus ddyn hwn, er rhybudd i eraill, rhag myned i'r lle ofnadwy hwnnw; am nad oes dim argoel llai nad gyd â diaflaid mae ei nyth dragwyddol ef y dydd heddyw.

CANT. Ei Farwnad fydd yn rhedeg fel hyn.

- 1 **D** Accw loddest wedi darfod,
Daccw seddwdod yn ei rym,
Ag a lediodd *Prodigalus*
Heddyw wedi mynd yn ddim;
Daccw 'r blaenor wedi trengu,
'Drychwch ar y pennaf un,
Wedi dod i'r bwyd a'r ddiod,
Gorau i'w ddinystrio ei hun.
- 2 Pwy bleserau 'nawr fydd ganddo?
Ai nid llais y delyn fawr?
Neu ynteu swm y droed rygyngog
Sydd yn jigco 'rhyd y llawr?
P'un ai gwin ai sac ai brandi?
Mae e'n yfed yn ei hynt?
A yw 'n llawen yn y cwmgni?
Ac yn disyr megis gynt?
- 3 O nag e te ddarfu hynny,
Yn lle gwin, euogrwydd trwm
Sydd yn llosgi ei golyddion
Megis y berwedig blwm;
Screch cythreuliaid ydyw 'r delyn,
Dyna 'r dawns mae e'n fwynhau,
Myrdd o elyllon fydd yn boenwyr,
A thrwy gilydd yno 'n gwau.
- 4 Dyna'r swpper sy iddo heno,
Brwmstan todd yn danllwyth lās,
Bwytta hwnnw, hwnnw 'n tarddu
Trwy bob twll o'i gorph i ma's,
Yn lle cymmysg pob rhyw liccer
Yfed llid tragwyddol fydd,
Tywyllwch du dew ellir deimlo
Yn lle hyfryd oleu 'r dydd.

5 Dewch yn gryo feibion plefer
 Yma dewch i lan y llyn,
 Tros un funud gwrandewch riddfan,
 Gwelwch ddaurau'r adyn hyn,
 Rhowch ffarwel i bob pleferau,
 Rhowch ffarwel y mae'n brydnhawn,
 Ymhen ychydig bach o ddyddiau
 Chwi gewch berffaith daliad llawn.

6 Mae yn *Eden* well pleferau,
 Uwch pleferau tan y groes ;
 Cariad ragor nag sy'n natur
 Sydd i weld yn angau loes :
 Mwy llawenydd, mwy digrifwch,
 Ffeinâch cyfur, uwch ei ryw,
 Nag a welwyd ar y ddaear,
 Sydd ym mhresenoldeb Duw.

PERCON. Ond deuwch bellach, ac adroddwch ychydig am fywyd *Fidelius* y Cristion ; canys mi wn y cafwyd bethau, os nid pob peth yn ei fywyd ef yn hyfryd ; a rhyfeddod nid llai nag un o ryfeddodau Duw, yw cwrdd â christion yngwlad yr *Aipht*, ag fydd erioed yn elynol i bob gwir *Israeliad*.

CANT. *Fidelius* a anwyd yn nhir *Canaan*, ei fam ef oedd *Hitties*, a'i dad yn *Amoriad* ; ac yntef ei hun a esgorwyd arno mewn lle digysur, ar ganol y maes ; ac ni thorwyd ei fogail yn y pryd y ganwyd ; ni's cyweiriwyd ef hefyd â halen ; ni's golchwyd ef mewn dwfr i'w feddalhau ; ac ni's rhwymwyd ef â rhwymyn ; ac oni buasai i un ardderchog o nerth, a mawr iawn, a lluosog ei drugaredd i'w gael ef yno, darfuasai am dano yn y dydd yr esgorwyd arno. Ond y gwr hwnnw a'i hymgeleddodd ef ; a'i golchodd ; a dorrodd ei fogail ; ac a'i cyweiriodd â halen ; ac a'i dilladodd ; ac felly y tyfodd, ac a aeth yn fawr. Ond pan gynta cynhyddodd i faintioli, se drodd, er ei holl driniaeth yn ddyn pechadurus, se anghosiodd ei Greawdwr, ac a gosseidiodd bob pechod yn un chwant ; se dorrodd holl orchymynion ei Dduw, ac a dreuliodd ei dalentau, gan fyw yn afradlon ; nes daeth amser ferchowgrwydd, a rhad ras i ddirwyn

ddirwyn i fynu, ac arfaeth Duw i esgor ar awr o drugaredd ; yna galwodd y nefoedd ar ei ol, â llais ac orfu arno gyd â *Saul* i wrando ; fe ufuddhaodd i air y bywyd ; ac a ddaeth adref i fyw tan aden Efengyl grâs. Ac am ei fod â'i drugfan yng wlad yr *Aipht*, yn gymmydog i mi, a'm bod gyd ag ef yn fynych yn ei driftwch, a'i wynfyd ; ac iddo yn fynych ddatguddio i mi ei holl feddwl : ni allaf lai nâ'i ofod allan, fel y piſtiwr mwy cymmwyg ag wyf yn adnabod o grifftion ; ar ol hysgus y dull y Testament newydd ; ac O! na bai pawb tan yr enw hynny, a'u grasusau mor glir, a'u hysprydoedd mor wrefog, a'u bywyd mor hardd ddisglair a'i fywyd ef. Yr oedd *Fidelius* yr un dyn o mewn ag o maes ; yr oeddwn yn gydnabyddus ag egwyddorion ei grefydd, ei brofiadau tumewnol, gwastrwydd ei fywyd, ynghyd â'i holl weithredoedd o ffydd, a chariad ag oedd ef yn ei ymarferyd o bryd i bryd ; yr hyn os caniatâ Duw a ofodaf allan i chwi fy ffrynd *Percontator*.

PERCON. Ewyllys fy nghalon, ewch rhagoch.

CANT. Fe ymneilltuodd ei hun yn hollol oddiwrth gyfeillach yr *Aiphtiaid*, pan y treiddiodd ef gyntaf i wlad yr *Aipht* : ac yr oedd ef a'i deulu ar eu pen eu hun, heb ei gyfrif ynghyd â'r Cenhedloedd ; etto pa bryd bynnag y deuai neb o'r wlad anniolchgar honno i geisio un rhyw gymmwynas gan *Fidelius*, ag allai efe ei roi heb wneud niweid i neb o deulu'r ffydd ; nid oedd neb yn fwy ewyllysgar nag ef yn holl dir *Ham*. Yr oedd ef am wneud daioni i bawb, ond yn bennaf i etifeddion *Seion*. Pa wag hanesion bynnag, pa fisial, a chelwydd pa wag gleber, neu newyddion difail bynnag fyddai ar lled, ni chawd clywed erioed i'r un o honynt fyned allan trwy, neu o enau *Fidelius*. Os un terfysg, ac ymrafael fyddai yn yr ardal honno ; os un cenfigen a drwg ewyllys fyddai gan neb, un yn erbyn y llall ; ni chawd ei fod ef ag uu llaw, na bys ynddo ; canys goleuni'r nef a ddyfgodd ei glust i wrando, a'i dafod i lasaru yn union ffyrdd yr Arglwydd ; ond ceisio ei osteg trwy bob moddion, a hoff oedd ganddo fod yn dangnesfeddwr. Ond fyth ni threuliai amfer hir, ac ni ddywedai eiriath ofer ; a derbyn wyneb fyddai ym mhell oddi wrtho yn y fath

y fath gyfeillach : ac yn ei lle byddai fymrlwydd,
 o'fryd heddychlon, geiriau cariad, a dattod llid, a
 ac yw areithiau melus am dragywyddoldeb, a'r farn a
 r yfudd ; yr hyn oedd yn awdurdodol rhyfedd i ddarost-
 âs. wng terfysg, gostegu ysfryd gwyllt, ac addfedu dyn-
 m-ion i heddychu y naill a'r llall. Rai prydiau cyn methu
 iit-gwneud diben ar derfysg, *Ffidelius* a wobrwya'r cyndya
 mi haerllyg â'i arian ei hun, er mwyn i'r gwan gael llonydd
 wran ei ddannedd didrugaredd. Ei fywyd et oedd ang-
 ol hynafin, a rhyfeddol ; ei deulu oedd brydferth, moes-
 yrawl, a rhinweddol ; ei weision, a'i forwynion oedd oll
 edd yn hyfforddus, fel yr eiddo *Abraham* ; pan demtid un
 yd o'honynt i'r radd uchaf, ni chaed clywed llw na rheg
 s ; o'i enau ef ; ond gwaftad, ac amynneddgar yn eu holl
 dd, ymdriniadau â dynion poethion. Ei dy ef oedd yn Deml
 ng-i'r Arglwydd Dduw : yno yr oedd addoliad boreuol, a
 ef phrydnawnol, fel ym mhabell yr Arglwydd : Bibl y
 uw cysegr oedd yr holl deulu mor hyddyfgynddo, ac yw
 plentyn ysgol yn ei Rammer : hyfryd oedd ei feibion
 ai ferched yn ymbyngcio o hono : ac yn bendithio Duw
 rth mewn Salmau, Hymnau ac Odlau ysfrydol, trwy gydol
 f i faith y dydd a'r nos : ei holl deulu ef oedd wedi eu dysgu
 eu yn egwyddorion y ffydd, a holl hanefion yr Ysgrythur
 ryd lan : yn fyrr ei dy ef oedd megis coleg o ddifynyddion ;
 sio pawb oedd yno yn ddarllenwyr, yn weddiwyr, yn ath-
 roi rawon, ac yn brophwydi ; ac yr wyf yn meddwl na's
 neb gwelais mewn man tan y nef ragor o ffyddlondeb i ben-
 edd teulu ; dysgybiaeth mwy manwl ; na gwell rheolau, ac
 ion oll yn cael eu cadw i'r manylrwydd mwya. Chwi ryf-
 ydd eddfech y fath drefn fanwl, ddoeth ac adeiladol oedd yn
 dai y teulo hwnnw : diau fod ysfryd y Duw byw yn cy-
 ned farwyddo y rhai a'i gosododd hi. Yma yr oedd gwaith
 ac neilltuoel i bob yr un ; a chymmwyfder rhyfeddol ym
 a mhob un at ei orchwyl. Yma yr oedd pwys a chaledi'r
 ni gwaith yn ateb grym, oedran, a deall y gweithiwr,
 go Nid oedd yma na chymmysg, nac anhrefn, nac un
 aru lyth yn rhedeg i waith y llall ; ond y fath gydsain
 wy hawddgar, a rheolaidd i maes, ac i mewn, fel yr oedd
 wr. doethineb y nef i'w weled yn y gosodiad o'honyr. Ac
 iau o'r ffyddlondeb oedd ymhob yr un i'w feistr, yn hytrach
 yn
 ath

i'r Arglwydd ! Pawb y tu cefn i'r goruwchwiliwr fel ei du wyneb, a'i holl egni i ddwyn y gorchwyl hwnnw ymlaen. A phe buafech ond edrych arnynt dros ronynt yn eu haddoliad teuluaidd, yma yr oedd harddwch mwy a blas, a phlefer na's anghofia fi o hono byth. Pan gynta y tarawai'r gloch yr awr weddi, y doi yr holl deulu yn blant, yn wasanaeth ddynion, a dieithraid rai, ynghyd i'r lle pwyntiedig o addoliad ; ystafell wedi ei haddasu i'r pwrpas hyn ; ymha le yr ymddangosent oll gyd â difrifwch, pwyll ac eitha prysurdeb ; *Fidelius* ei hun oedd yr offeiriad, a'i swydd a rowd iddo gan yr hwn fydd yn caethiwo caethiwed, ac yn rhoi rhoddion i ddynion ; efe a ddarllenai ran o air Duw yn ystyriol, ac yn barchedig ; ac a agorai y rhan hynny gyd â gwres, profiad, a goleuni ; a'r holl deulu yn ei dderbyn fel o enau yr Arglwydd. Yna *Fidelius* a daer weddiai yr Arglwydd tros ei deulu ynghyd a holl ddynolryw, a'i weddi ef oedd fel diliau mel ; ei afael oedd mor gryfed, na's gollyngai o Dduw nes rhoi iddo ryw arwydd o fendith ; ond ar ol y cwbl, y byddent sicr o ganu Hymn, a thyma'r canu goreu ag a glywais i erioed : torf o ddynion (canys teulu *Fidelius* oedd aml iawn) â'u holl galon yn moli Duw, ac yn fwnio ei glod, nes rhoi calon y rhai llefsg i garu, a bendithio ; ac yr awr hon wedi i *Fidelius* i farw, mae ei holl dŷ ef etto yn dilyn yr Arglwydd yn ddiwahan ; ac efe trwy ei ymarweddiad da, ei gynghorion, a'i yspryd a genhedlodd fywyd yn eu cydwybodau, na's ymedu â hwynt tra ffont byw yn y byd, fel yr wyf yn gobeithio : canys ni fyn ei feibion na'i ferched y dydd heddyw, i gyfeillachu dim â'r byd annuwiol mwy nag ynteu ; ond fel plant *Jonadab* mab *Rechab*, na fynnai yfed gwin, er ei daer gymmeil ef arnynt ; am i'w tad orchymyn felly iddynt ; ac felly hwythau, ni's gwnant gyfeillion mynwesol o neb ond y fawl sy'n teithio tuâ mynydd *Seion* ; (y fath effaith a hynny sydd gan esampl dda rhieni ar fywyd y plant) ond yn unig a fyddo o bur anghenrheidrwydd mewn gwlad, a chymydogath, er mwyn cadw i synu gariad, heddwch, ac undeb ; prynu, a gwerthu, yr hyn a drefnodd yr Arglwydd er cynnal bywyd dynol-ryw.

Yr oedd *Ffidelius* wedi derbyn llawer o'r byd hwn ; a'r Arglwydd wedi ei fendithio, fel y bendithiodd *Isaac* ; ei dir oedd yn cynyio yn gau dyblyg, fel nad oedd faesydd gyffelyb i'w faesydd ei trwy holl wlad yr Aipht : ond hyn oedd mor belled o'i roi ef yn gybydd-lyd, fel yr oedd ei law yn estyn allan, fel yr oedd llaw Duw yn dwyn i mewn ; ni's gwelais â'm Nygaid un mor aelionus ; ac ni's clywais â'm clustiau am mor syn-hwyrol, a doeth yn cyfrannu ; yn adnabod ei ddydd i roi, a'i ddydd i beidio ; gwrthddrychiau cymmwys, ac anghymmwys ; a pha roddion oedd orau i bawb i'w cael, Dillad roi ef i'r noeth ; bwyd i'r newynog ; arian i'r anghenog ; meddyginiaeth i'r claf ; cerydd i'r afreolus ; cyngor i'r dall, a'r anghyfarwydd ; rhybudd i'r ffol, a'r cyndyn ; cymmorth, nerth, a diddanwch i'r weddw, a'r ymddifad, rhag yr hwn fyddo trech nag ef ; yn fyrr, tad pob gwan, a rheidus ; brawd pob llwfr, a thrafferthus ; ac amddiffynfa gadarn yr hwn fyddai ar gael ei lyngcu gan fwyffilod rheipus y byd hwn oedd *Ffidelius* : ond etto dialydd ar y rhai oedd yn bwytta Seintiau Duw fel y bwyttant fara ; ac yn d : fynych y dygodd ef yr ysglyfaeth o law'r cadarn, ac yr â'u anrheithiodd ef y rhai ag oedd am ddamsang Israeliaid nes Duw tan eu traed. Yr oedd y gwr duwiolaf hwn yn adnabod ysprydoedd dynion yn fwy rhyfeddol nag y yn gallech gredu ; se dreiddiai ei lygaid i mewn i galonnau ; ar : ddeall gwahan rhwng tlawd, a thlawd ; goneft, a di-odd chellgar ; gwir wrthddrych elusen, oddiwrth yr hwn ont nad oedd mewn eisiau. Rhifedi o weddwon a waredodd fyn ef o ddwylaw eu gorthrymwyr, nid llai o ymddifaid a hu sagodd, ac a feithrinodd ef ar ei draul ei hun ; ei dŷ ef ant oedd yn dŷ ymddifaid, a'i fwrdd oedd bwrdd y rhai aer diymgeledd. Mae lliaws o blant heini, o feibion gwrol, nt ; ac o wyr anrhydeddus, heddyw yn nhir *Ham* ag a ddyg- neb odd *Ffidelius* i fynu, wedi eu cael yn dlawd, yn noeth, eff : ac yn hollol ddiymgeledd. O pwy all riso cynnifer un y ag a daslwyd allan o'u lletty, ag y parotodd ef letty dd iddynt ; se g'wilyddiodd ac a faeddodd eu gorthrymwyr, nu trwy drugarhau wrth y rhai nad oedd rhwymedigaeth yn arno i wneud da iddynt : ond er hyn oll, nid ydoedd ei w. C 2 Zet

Zel fyth yn ennyn i'r eithaf, na'i galon yn gwresog
 tyth i'r fath radd, wrth un weithred dda, nâ phan b'
 yn rhyfela o blaid y saint; nid oedd dyn lareiddiach na
 Moses tan y nef, etto gwelwch ei boethder tros wait
 yr Arglwydd, a daioni ei bobl; *Fidelius* fel ynteu,
 ennynnai yn dân yn achos etholedigion Duw, ac a'
 hamddeffynai fel pe boasai ei achos ei hunan; y
 oedd yn edrych mai'r gwaith pennaf a feddai ef ar
 ddaear, oedd gwneud daioni i eglwys Dduw: yr oedd
 holl gorph teml yr Arglwydd iddo fel un plentyn; a
 astudi ydoedd eu hamddiffyn, a'u hachub rhag geiriau
 drwg, gorthrymder, tlodi, gofidiau, a phob magla
 eraill oddiwrth y byd, a'r Diafol, ag allai efe eu cado
 rhagddynt. Yma y gwelais gyflawnu 'r ysgrythur, am
 ofalu am y gwir weddwon, y rhai sydd nos a dydd yn
 gweddio Duw; yn ymddisfaid o bob peth ond yr Ar
 glwydd; fe fedrai *Fidelius* adnabod gwahaniaeth rhwng
 y rhai'n a'r rhai gwag siaradus, rhodresgar, ag oedd yn
 dwyn chwedlau o dŷ i dŷ, ac adrodd pethau nad oedd
 ent weddus; y rhai sydd yn peri anghydfod, terfysg
 ac ymrasael rhwng rhai anwyl Duw; ond y gweddwb
 oedd *Fidelius* yn dad iddynt, oedd wyr a gwragedd an
 alluog i weithio, ac wedi (trwy orthrymder neu lettyga
 rwch) rhedeg i dlo li; y rhai oedd yn dwyn gair da gan
 yr holl eglwys, ac wedi bod eu hunain yn gynnorth
 wyol, ac yn golchi traed y saint; yn awr yn utudd, yn
 dirion, yn aeddfwyn, ac yn oftyngedig, yn chwannog
 ar ol eu gallu i wneud eu goreu i bobl yr Arglwydd;
 rhai o'r rhai'n oedd hen, ac oedrannus; eraill o fewn
 terfynau oedran, fel gwryfson pur yn gweithio â'u dwy
 law heb fod yn foddion i fwytta bara segurdod. *Fidelius*
 oedd yn wastad ar bob siwrnai o dre, yn manwl holi am
 weiniaid y ffydd; gyd â rhyw frys enbyd i ddilladu
 noeth o honynt, a phorthi'r newynog; gan edrych ar
 nynt ymhob gwlad fel tylwyth ei dŷ ei hun; ei frodyr
 a'i chwiorydd, ei deidau, a'i sammau y galwai ef y
 rhai a gredent yn yr Arglwydd: ni flinai ef ar eu cyf-
 eillach, ac ni ddeffygiodd wneud da iddynt trwy ei
 holl fywyd; mae llawer cant o honynt heddyw yn
 gynnes yngwlan ei ddefaid ef; ac mae celurnau rhai o
 honynt b

honynt wedi cael eu cadw yn llawn blawd, a'u 'stenau
 heb fod yn wag o olew, y naill wedi ei fedi ar ei faef-
 ydd ef, a'r llall wedi ei wasgu allan o'i oliwyddlanoedd
 ef. Dyma'r ffordd ydoedd ef yn ddewis i wneud â'i
 foddion, yn lle eu pentyrru ynghyd fel *Asaritus*, erbyn
 dydd dinystr a cholledigaeth. Mae'n wir fod ganddo
 aur ac arian lawer iawn, a'i olud ydoedd fel golud *Job*;
 ond oll o'honynt oedd rydd, ac agored i wasanaeth holl
 deulu'r ffydd, pa bryd bynnag byddai Dduw *Jacob* yn
 galw am danynt. Hynod uwch y cwbl oedd efe at
 weinidogaeth yr efengyl, yr oedd ef yn edrych ar y
 rhai'n fel cenhadon wedi eu hanfon i wared o'r nef, i
 borthi praid Duw yn yr anialwch. Fe anfonodd ar ei
 draul ei hun, amrywiol o'honynt i wledydd pell, lle yr
 oedd y bobl mewn tywyllwch mawr, heb glywed er-
 loed am air y bywyd, a'r iachawdwriaeth fawr yngwaed
 yr oen; mae rhai o ardaloedd yr *India* yn ei fendithio,
 ac yn dyrchafu ei enw hyd y nef; am mai efe oedd yr
 offeryn gynhyrfodd yr Arglwydd i ddanfôn attynt lusern
 iachawdwriaeth. Yn nydd cystudd, ac erlyd gynt yng-
 wlad yr *Aipht*, pan ydoedd pregethwyr yr efengyl â'u
 bywydau yn eu dwylaw, y cuddiodd ef hanner cant o
 brophwydi yr Arglwydd mewn ogof, gyd ag *Obediab*,
 ac y porthodd ef hwynt yno â bara ac â dwfr; ac a'u
 cadwodd rhag *Jezabel* brenhines gwlad yr *Aipht*, yr hon
 oedd yn yfed gwaed y saint fel dwfr, ac yn ciniawa bob
 dydd ar gnawd gweision Tywysog heddwch. Fe gai
 eisiau fod arno ei hun cyn cai eisiau fod ar brophwydi
 Duw; nid oedd ei feirch fyth wrth wasanaeth well yn
 ei olwg, na phan y baent yn hol, neu hebrwng rhai o
 ydgyrn yr efengyl i fwnio allan y iachawdwriaeth fawr
 yngwaed yr Oen. Mi clywais ef yn llafaru yn o'e fel
 wawr, fod y creadur yn ocheneidio wrth ddioddeu
 porthi blys, cyflawnu trachwant, a digoni nwydau drwg
 gwrthgiledig blant *Adda*, a'i fod yn awr wedi ei gaeth-
 y ei wo i aflendid dynol ryw, ac yn gaethwas i ennyn-llid,
 yn malais, cenfigen, aflendid, balchder, a phob plefer yn un
 ai ochwant; ond medd efe, y creadur fydd yn ei le, pan
 ynt b'o yn porthi, yn cynnal, ac yn helpu dyn at wasana-
 aeth y nef. A phwy bynnag oedd gynhefin â'i dŷ ef;

fe gai weled fod holl greaduriaid Duw yn cael eu treuio ganddo er adeiladaeth, ac nid er gloddest, a meddwod; dillad er harddwch, ac nid er balchder; a ho drugareddau Duw, er help i ymestyn ymlaen tu a nesoedd. — Cyfeillach *Ffidelius* oedd hyfryd, a nesoeariad oedd yn teyrnasu yngwedd ei wyneb; pob ga o'i enau oedd yn tueddu gwneud dynion yn well, y dduwiolach, ac yn fwy rhinweddol; os ceryddu, fe gwnai yn ddirgel; os cufuro, fe'i gwnai yn gyhoeddus os lladd, lladd er da; os codi, codi yr enaid yn nes i nef; ond pa un bynnag ai tasfu lawr, neu ddyrchafu i fynu, pob peth a wnai, neu ddywedai oedd oill mewcariad.

PERCON. Ond peth rhyfedd os nad oedd yn cael anghredu gan lawer gwrth-ddywedydd yn ei erbyn; erlid, ei wawdio, ei ddibrisio; canys *pwyl bynnag a byw yn dduwiol yng Nghrist Iesu a erlidir*. Mae had ddraig â gelyniaeth gwaftadol yn erbyn had y wrail y ddau hyn a wrthwynebant eu gilydd hyd fyth; pa rhyfedd nad oedd llawer o wrthwynebiadau iddo, a hyfiawnderau, a gorthrymderau yn cael eu gosod ar am ei fod yn gwneud cyfiawnder dros enw y Duw by nid ydych yn son dim am ei groesau, ei gystuddiau, brofedigaethau, pa fodd atrolwg y cafodd y ffordd m esmwyth a hyn i'r nef? nid oes gennych ond torfey o rinweddau allanol, tymmerau hyfryd, ag all llawer honynt fod mewn natur, na chenhedlwyd erioedd Dduw; dymuno'rwyf arnoch, im' gael clywed son ei groes ef, canys mae'n rhaid codi honno cyn ge cyflawn ddilyn yr Arglwydd; am hynny, os cafodd hwynt, pa fodd yr ymddygodd tanynt? ai maddgar tan bob dirmyg, gwawd, ac erlid? ai addfw tan bob croes, cystudd, a rhagluniaeth wrthwyne neu ni te.

CANT. Nid oedd *Ffidelius* yn rhoi achos i neb wrthwynebu, nag chwaith i roi drwg air iddo; ond oedd ei haelioni, ei diriondeb, ei gymmwynasgaru debygid yn abl concwero pawb o'r byd; etto rhwng genfigen honno, sydd yn blino am, ac yn llidio w y sawl a lwyddo yn y byd, ac a gynhyddo mewn par.

da, neu enw.; y gelyniaeth hynny fydd yn erbyn gwir ras gan bob dyn naturiol, ynghyd â'r lliid hefyd fydd gan ddiafol at ddelw Duw ym mhawb, a barodd ennynu mewn llawer o bobl dân o wneud niweid i *Ffidelius*: ond fel *Moses* gwas yr Arglwydd, ei Dduw a'i hamddiffynodd ef; a'r golofn dân a safodd goruwch ei babbell ym mhob dydd cyfyngder, a chaledi. Rhai a geisiasant dduo ei enw, ond hynny drôdd er parch iddo; rhai a'i dirmygasant ef i'r radd uchaf, ond ni's tynnwyd cufydd trwy hynny oddiwrth ei faintioli: pwy a rifmor fynych y bu ef yn nod i saethau rhai anwir; ni allaf lai nâ meddwl am *Josepb* wrth gosio am dano; gwr oedd wirion, diwair, a ffyddlon yn cael cam-achwyn arno, fel pe buasai euog o'r camweddau duaf; ei enaid a roddwyd mewn heirn, a'i draed mewn cyffion, er na chafwyd twyll yn ei enau, nac anghyfiawnder yn ei fywyd; felly *Ffidelius*; drwg ewyllus, a malais oedd yn ei amgylchu ef fel gofau'r dydd; ond ni's beiddient wneud niweid iddo; nac yn fynych ddatguddio'r drwg ewyllus ag oedd yn eu calonnau atto; canys Duw ofododd ei ben ef uwch ei elynion, a'i ofn ef oedd arnynt; yn y tywyllwch yr oedd ei nerth, a tu cefn iddo yr haerent yr anwiredd; yno y condemnwyd ef amryw weithiau, am bethau na's gwyddai oddiwrthynt; ond yma cafwyd gweled ei amynedd ef, ac yma y cafwyd prawf o'i yspryd: yn nydd y dirmyg ni roddodd ddant am ddant, a sen am sen; ond o'r tu arall fe gauodd ei glustiau rhag gwrando sifial dynion segur; ac ni's credodd bod y chwedl mor ddued ag y mynegid iddo; fe geryddodd y rhai oedd yn dwyn newyddion o dŷ i dŷ, ac a ddymunodd gael llonydd i wrando ar areithiau mwy sylweddol; y rhai medd efe, oedd i'w cael yn yr ysgrythurau, ac yn ei gydwybod ei hun; ac fe weddiodd yn daer dros ei erlydwyr, *madden iddynt, O Dad, canys ni's gwyddant pa beth y maent yn ei wneuthur.* Rhai oedd yn rhyfeddu os dioddefai ef i'w yspeilio yn llawen, ond hyn a wnaeth yn foddlon er mwyn rhyddid efengyl Crist; pan nad oedd un ffordd i helaethu teyrnas Emmanuel well nâ dioddeu talu'r ffys anghyfiawn: ac er ei fod ef yn ddigon abl i amddiffyn ei hun,

pan

pan y byddid yn duo ei enw ; etto am achosion nad oedd gogoniant yr efengyl yn gorphwys arnynt, gwell oedd ganddo, pan y tarewid ef ar y rudd ddehau, i droi y rudd aswy hefyd nag ymddial ; a phan dygid ei gochl ef gwell ganddo nâ blino ei yspryd mewn cyfraith am werth cyn lleied, i ymadael a'i bais hefyd ; canys bob amser yr oedd ei olwg ac ogoniant efengyl Duw. Rhyfeddodd *Ullorius*, os dioddefai ef dduo ei enw, ac ynteu yn ddieuog, ac yn ddigon abl i amddiffyn ei hun, ond er syndod iddo, ac i hawb yn y gymydogaeath, fe gadwodd ei amynedd, ac a faddeuodd i'w ddrwg cwyllysfr : a phan gynta y daeth ar ei law i wneud cymmwynas, fe'i bendithiodd ef ; ac a wnaeth ddaioni annigwyliadwy iddo ; yr hyn barodd i'r dyn cyndyn hwn, i beidio cynnyg gwneud drwg iddo mwyach : ac fe redodd gair am *Fidelius*, os oedd neb am ddisgwyl cymmwynas ar ei law ef, am wneud niweid iddo : ond etto er mor faddeugar yr oedd am drosedd yn ei erbyn ei hun, ac er mor farw ydoedd i'w enw ei hun ; etto nid oedd felly i enw, nag achosion ei frodyr na'r efengyl ; yr hon oedd yn nes atto nâ'i einioes ei hun. Pan cododd pendefig ardderchog, un waith o'r wlad honno, yn ei erbyn ef, gan wahardd pregethiad y gair o fewn i'w dŷ, yr hwn oedd ganddo fel teml agored i brophwydi'r Arglwydd ; ac yn ganlynol i'w dafllu allan o'r holl ardal honno ; a gwneud i *Fidelius* i dalu ffys ddau ddyblyg am iddo dderbyn gair y ffydd o tan ei gronglwyd ; y pryd hynny yr ymwrolodd ef yn yr Arglwydd, ac yn noethineb ei Dduw ; gan ofod yr achos o flaen yr uchel swyddogion, ac a ddaliodd y peth yn wrol, ac yn ddilwfr o blaid y ffydd ; yn foddlon treulio a feddai yn y byd ar y fath achos ag oedd yn perthyn at iachawdwriaeth eneidiau dynion ; ac yn gwybod bod cyfraith y llywodraeth o'i blaid, fe ennillodd y dydd, ac a gafodd rwydd hynt i'r efengyl fyred trwy holl wlad yr *Aipht* ; ac fyth nid oedd mor ddibris, ac mor iach am achosion eraill, ac am ei achosion ei hun ; canys yna fe geryddai yn llym, y rhai oedd yn duo eu henwau, ac a gospodd amryw ag oedd yn treisio teulu'r ffydd, ac a fynnodd amserau mwy heddychlon ; trwy gospi drwg weithredwyr.

weithredwyr, a dial ar elynion yr Arglwydd, fel *Dafydd* y gwr oedd wrth fodd calon Duw. Ac i'r diben hyn, fe bwcafodd iddo ei hun swydd oruchel, ac arbenig yn y wladwriaeth; fel y gallai gael gwell Honydd i'r gwirionedd fyw, a gwell rhydd-did i bregethu gair y deyrnas. Yn fyrr, yr un peth oedd gwneud niweid i gredadyn, ag i ganwyll ei lygad ef; mor gu oedd ganddo y faint o bob enw; ond fe adewai amryw i'w felldithio ef ei hun, ac a ddywedai, *Gad iddo, yr Arglwydd a barodd iddo*. Anghyffelyb ydoedd yn ei holl ymarweddiad, manwl, gwrefog, a gwiliadwrus yn ei dyledswyddau at Dduw, cywir, goneft, a didderbyn wyneb at ddyn; sobr, cymmiedrol, a hunan-ymwadol atto ei hunan.

PERCON. Rhinweddol, a hyfryd oedd ei ymarweddiad, a'i fywyd, cymmwynasgar, a hawdd ei drin; caredig i'w ffryns, a maddeugar i'w elynion; a chredu yr wyf mai gwr da, a duwiol oedd *Fidelius*; ond y mae moesoldeb yn myned ymhell; a hunan-gyfiawnder fydd yn myned ymhellach; ac edrychwch ond ar eglwys *Rhafain*; pa drysorau anfeidrol a roddodd miloedd o rhai'n at achosion eglwyfig? i borthi tlodion, gwedd-won, ac ymddisaid y rhai oeddent hwy yn ei debyg fod felly o'r lleiaf; pa zel fydd ganddynt at eu Heglwys eu hun! pa gyfiawnder a roisant at wedd-dai, monachlogydd, a chappeli! pa liaws o offeiriad, monachod, a monachefau fydd heddyw yn bwytta bara o'u hydlan hwy? ond nid oes nemawr o rhai'n yn adnabod gwaith gras ar eu calonnau, nac yn adnabod yn deimladwy awelon Yspryd Duw; eu holl ddiwydrwydd yn eu haddoliadau, a rhifedi eu gweddiau, fydd yn sawrio yn rhy drwm o hunan-gyfiawnder, a phrynu'r nef. Ond er mai o ryw arall yr oedd *Fidelius*, etto da gennyf glywed pa fat yr ydoedd am y cyfiawnder fydd o ffydd? ac a ydoedd ef yn ymwadu â'r hwn fydd o'r ddeddf.

CANT. Ni welais nemawr yn rhagori arno yn y pwngc hwn: chwi debygfech, o ran ei fanylrwydd i wadu â hunan gyfiawnder, mai *Antinomian* ydoedd ef; ac wrth ei ymegniadau mewn dyledswyddau, a'i ddiwydrwydd i arferyd moddion grâs, mai *Arminian* ydoedd;
ac

ac wrth wastadrwydd ei fywyd, a'i toefoldeb allanol, mai un o'r hen Philosophyddion a gododd oddiwrth y meirw oedd ef. Anhawdd oedd cael dyn trwy'r fro honno, ag oedd yn dyrchafu Crist yn fwy nag yr oedd ef; ei ymffrost oedd bod Crist yn gyfiawnder, sancteiddrwydd, yn ddoethineb, ac yn brynedigaeth. Ac yr oedd efe mor glir yn yr achos hyn, fel yr oedd sylwedd ei gynghorion, bywyd ei athrawiaethau, ynghyd â holl lais ei weddïau yn cerdded ar hyd llwybrau rhad ras, a chyfiawnder croeshoeliedig. Dyma brif bwngc ei bleiser ef, dyma'r tant, dyma'r nôt yr oedd ei fwa yn chwarae arno fwyaf; ac am y prif bwngc hwn yr oedd yn canmawl cymmaint ar yr hen ddiwygwyr, *Luther, Calvin, Hus, a Melancton*; yr athrawiaeth hon meddai ef oedd tegwch mwyaf yr hen *Buritaniaid*: mynych y clywais ef fy hun yn gosod allan yn rhyfedd oleu, mai o eisiau deall manylrwydd cyfraith Duw, yr hon fydd yn myned i mewn at yr arennau, ac yn barnu dirgel fwriadau'r galon, oedd yr achos bod crist'nogion yn gosod i fynu eu gweithredoedd eu hun, yn lle cyfiawnder y groes; ac am nad oeddent wedi cael golwg ar sancteiddrwydd yr Hollalluog, yr hwn sydd mor bŵr, fel y mae yn gweled ynsfydrwydd yn ei angylion; ac nid oes dim yn bur yn ei olwg; a mynych iawn yr oedd yn dangos pechodau, dyledswyddau, gweddïau, ymprydïau, elusennau, a holl hefyd ordinhadau hyfryd yr esengyl; tu ag at gael yr addolwyr ymaith o bwyso arnynt; heb ymddiried mewn dim, nac ymffrostio mewn dim, ond yng waed yr Oen. O'r melysdra ddywedodd ef iddo gael lawer gwaith yn yr ysgrythurau yma, *Dat. viii. 3. Ac angel arall a ddaeth*, (yr hwn oedd Crist yr Arglwydd) *ac a safodd ger bron yr allor, a thuffer aur ganddo: a rhoddwyd iddo arogl-darth lawer, fel yr offrymmai ef gyd â gweddïau yr holl saint ar yr allor aur, yr hon oedd ger bron yr orsedd faingc. Mat. i. 21. Gelwir ei enw ef Iesu, se wared ei bobl oddiwrth eu pechodau. Jer. xxiii. 6. a gelwir ei enw ef, yr Arglwydd ein cyfiawnder. Esay xlv. 24. Yn yr Arglwydd medd un y mae i mi y gyfiawnder a nerth.* Hyn oll oedd yn dangos ei fod ef yn union gred yn yr athrawiaeth o rad ras yng Nghrist.

PERCON. Ond pa feſt ? pa enw o ddynion ? pa ryw ddyfgyblaeth ? ac ym mha fath gynnulleidfa yr oedd ef wedi ymroddi ei hun mewn cymmundeb ?

CANT. Chwi ryfeddech ei yſpryd, a'i farn ef am feſtau ; yr oedd hyd yn oed yn ffeiddio yr enw ynddo ei hunan ; bydded hen, neu newydd ; a llawer tro y clywais ef yn dywedyd, mai balchder pregethwyr y gair, trwy eu bod am gael enw, yn fyw, ac yn farw, oedd yr achos i amryw o honynt dynnu dynion attynt eu hunain, yn lle at Arglwydd mawr y cynhauf; a bod dynion hwythau mor barod i wneud delw addoliaeth o'u gilydd, os nid mwy parod, nag o un creadur arall pa bynnag ; a bod y cyffredin bobl, pa bryd bynnag y clywont areithiwr da, a chael ond ychydig ſlas tan ei athrawiaeth yn barod ei ofod ef i fynu fel *Herod* gynt yn lle Duw, a'i galon ynteu yn goglais cymmaint yn y cyfryw ddyrchafiad, ac ymlyniad y bobl wrtho, fel byddai'n ymfalchio, ac ymchwyddo o'r enw newydd ac y mae ef am godi, ac eraill mor wag a'i bſentio iddo. Y feſt fechan hon yn awr mae ef a hwythau yn farnu i fod yn well nag un o'r hen feſtau cyſgadlyd ag fydd â'u henwau wedi rhydu ; ac o'm rhan fy hun, yr wyf o'r un farn a *Fidelius* yn y pwngc hwn, pan wyf yn gweled gweinidogion ag fydd wedi eu codi ychydig i fynu o'r dom mewn doniau, ac wedi ennill ond rhai dynion, yn gwrefogi o blaid feſt yn fwy nag o blaid efengyl Duw ; ac am ennill lluoſogrwydd o ddynion, yn fwy nâ dychwelyd eneidiau o gyfeiliorni eu ffyrdd ; am barn i oedd ef yn ei gadarnbau o ddydd i ddydd, trwy ddangos nad oedd dim rhagor zel, am un pwngc o'r ffydd, neu am dorriad un gorchymyn o'r gyfraith, nag fydd o ddautu enwau, feſtau, a barnau dynion. Pa bryd y twyma, eb efe, ag y gwrefoga ragor, nâ phan y b'o ei feſt ef yn cael ei dyſtyru : nid oes na llw, na rheg, na meddwdod, na chyfeddach, na balchder, na malais, na's maddeuir yn gynt nâ phechu yn erbyn yr enw hynny o ddynion, ag a fo un yn broffesu. Hyn, a chyffelyb i hyn, a barodd i *Fidelius* beidio cyfenwi ei hunan ar un enw mwy nâ'r llall ; ac ni fynnai chwaith yn hollol i roi ei hun i farn un diſynydd neillduol mewn pwngc o athrawiaeth ; na chlymmu

chlymmu ei hun wrth un tid o artiau crefydd, a gyfan-
 foddodd *Arminius*, *Baxter*, *Pisgator*, *Calvin*, *Luther*,
 neu rai eraill ddifnyddion mwy neu lai iachus nâ rhai'n:
 am eu bod oll gwedi rhedeg gormod ar ol eu deall eu
 hunaid, a throir ysgrythurau at eu pyngciau eu hunain
 ormod, a gwneud bob un wrydion meithion o athraw-
 iaethau, a rhoi enwau arnynt ag oeddent hwy yn dybied
 eu bod yn cytuno a'u gilydd; ac yno yn ceisio eu profi
 allan o air y gwirionedd; ag at ddwyn hyn i ben, y
 darfu iddynt rannu geiriau, briwio athrawiaethau,
 hollti yn ddau wirioneddau, na holltodd gair Duw mo
 honynt: ac yn fyrr yn lle goleuo'r Bibl, ei dywyllu;
 ac yn lle ei ddwyn i fod yn dyft, ei wyrdroi at eu
 pyngciau eu hunain, yn lle ymosyn eu pyngciau o'r
 Bibl, ymosyn Bibl i gadarnhau eu pyngciau, bid hwy'r
 union gred, neu gyfeillornus: hyn meddaf a osododd
Ffidelius i ddarllain gair Duw yn fynych, ac yn fanwl; Eg
 ac i dderbyn ei holl wirioneddau o enau Duw ei hun; wr
 heb ymholi rhagor pa un a oeddent yn cytuno â'u gilydd
 a'i peidio; ond credu'r gair gyd â thad y ffyddloniaid,
 yn unig am fod Duw wedi ei lasaru ef; a gadael yr we
 hwn a'i llafarodd osod un rhan i gydsynio a chydgordio
 â'r llall. Y Bibl mawr oedd corph difnyddiaeth *Ffide-
 lius*, ac ynddo yr oedd yn mysyrion nos a dydd. Ond
 am ei gymmundeby eglwysig, yr oedd eise yn caru
 cymmuno lle'r oedd athrawiaeth y ffydd swya goleu, ac
 yspryd y nef yn desgyn ar y bobl swya pwerus, ac aw-
 durdodol; ac am hynny, eise a roddodd ei hun i eglwys
 un *Polemistus*, gyfenwid felly, am ei fod ei hunan megis
 yngwlad yr *Aipht*, yn rhyfela o blaid y ffydd; athraw-
 iaeth pa un oedd o rad ras, ac yspryd pa un oedd fyw-
 iog: ac nid oedd ef fyth yn eisiau yn y lle hwn, nes
 bai rhagluniaeth yn attal; etto se gymmunai yn awr a
 phryd arall yn ei ymdaith o dre gyd ag un gynulleidfa
 o ddynion ag a fyddai â ffydd yng Nghrist; tan gred-
 nad oedd bendith yr ordinhad yn gorphwys cymmain
 ar deilyngdod y cydgyfranogion, ag yr oedd hi ar
 heddwoch, a phresenoldeb Duw ar yr enaid: a phlefer
 rhyfedd oedd gan *Ffidelius* gymmysgu ei gyfeillach a
 seintiau Duw o bob gradd, sect, ac enw tan y nef
 am

am ei fod ef â'i holl egni, am chwanegu cariad, a chryshau rhwymyn tangnefedd. Nid oedd ef braidd fwy croes i ddim, nâ'r yspryd cul ag fydd gan gristnogion at eu gilydd, na's gallant feddwl cystal am neb a rhai o'u sect eu hunain. Mae hyn fel pla'r gwahanglwyf ag fydd yn glynu wrth yspryd myrddiynau o bobl; ac yr oedd *Efidelius* yn ei ffeiddio, ac yn ei geryddu ym mhawb ag y ffeindiai ef ei fod ynddo: a'i farn ef oedd mor gariadus, a'i ras mor dyner, fel os byddai i un syrthio i ryw fai, neu oeri yn ei yspryd oddiwrth Dduw, ni's gallai'r addfwyn ddyn ei roi ef i i synu, ond hir ymarhous oedd efe, yn disgwyl bob dydd am ei ddychweliad; gan ei rybuddio, a thaer-weddio o'r Dduw trosto, ac ofni yn galed rhag iddo ef ei hun syrthio wyl'r un rhyw, neu i waeth magl ryw ddiwrnod. Y goreu oeddun a welais i erioed oedd *Efidelius* i gadw dirgelion yr ul; Eglwys; yr un peth oedd dweud wrtho gwnfel a dweud n; wrth y mur cerrig; fe cadwai iel na's cai'r gwynt afael ydd yddo; am hyn llawer oedd yn dyfod atto i wneud eu aid, achwynion, fe gyfurai rai, ac a gynghorai eraill, ac a ynweddiat tros bawb, ac amryw a gafodd waredigaeth o'u diorofedigaethau wedi achwyn wrtho ef, canys Duw a fide wrandawodd ei erfyniau trostynt, ac a fendithiodd ei Ond gynghorion iddynt: ac am eu pechodau, eu profedig- caruethau, a'u gwendidau, fe'u celodd tra fu byw yn y byd. u, ac PERCON. Chwi adroddasoch lawer am ei fywyd all- aw. nol, ei athrawiaethau, ei ddysgyblaethau gartrefol, wys. i haelioni, ei gymmwynasgarwch i eraill, ond a fuoch egis. ioed yn ymddiddan ag ef am ei brofiadau tumewnol? raw. m gufuron, a dylanwadau Yspryd y gras, nerthoedd fyw. nesoedd, congwest pechodau tumewnol, buddugol- nes. aeth ar uffern yn rhyfela yn erbyn yr enaid; goruwch- awr a. aeth ar ofn angau, a marwolaeth; y llawenydd an- eidfa. aethadwy, a gogoneddus, etifeddiaeth y Saint; mi red. yn nad oedd ef ddim yn ymddifad o'r rhagorfreintiau nain. yn, etto pa gyflawnder oedd ef yn ei gael fydd arnaf hi ar. hwant gwybod; a pha un ai fod yn cael ei gernodio nlefer. n galed gan Ddiafol? ac os ydoedd, pa ddull yr oedd ach a. cario'r dydd?

CANT. Rhy faith yw adrodd hanner a ddywedodd ef
nethyf am y pethau hyn; ac mi wn na's dywedodd i
am

mi y ddegfed os dywedodd y ganfed ran o'i brofiadau yn y rhyfeloedd poethion yma. Nid oes fawr o un a glywais i son am dano, ac a gafodd bicccllau mwy tanllyd nag ef; heb son am ddyfnder ei argyhoeddiadau a'r curo fu arno gan Satan pan galwyd ef allan o *Ur y Caldeaid*, trwy amheuaeth, anghrediniaeth, cabled, calon-galedwch, a myrdd o wasgfeun eraill yr yspryd drwg; oddiwrth ba rai y cafodd ef ei wared, ac un waith pan y gwawriodd dydd arno, ac y cododd y seren ddydd ar ei yspryd ofnus; ac y tyftiolaethwyd iddo ei fod ef, yn blentyn i Dduw, yn aelod i Grist, ac yn etifedd i deyrnas nesoedd: heb son am y rhai'n meddaf, pa dorfeydd mawrion o Ellyllon uffernol fu yn curo arno ar ei daith trwy yr anialwch mawr, ar ol hyn yr oedd dychryn arnaf wrth ei glywed ef yn siarad am danynt; ond yr oedd yn addef wrthyf nad oedd ef yn abl adrodd ei wasgfeun mwyaf, o ran eu bod tu hwnt i nerth dyn i ddal tanynt: fe rannodd ei brofedigaethau i mi yn dymath: Sef yn gyntaf, y rhai oedd ef yn ei alw piccellau tanllyd y gelyn Satan; y rhai fydd yn llymion, ac yn gryfion fel faethau cawr, ac mor wenwynig ag all Satan eu gwneuthur, y rhai'n fydd ddigyfrwng oddiwrth elyn dynol ryw, ac yn gweithio ar y natur elynol i Dduw, ar anghrediniaeth, ar ddeail tywyll nes gwneud terfysg anghyffelyb; dyma'r meddyliau cabledus sydd fel mellt yn trywanu trwy yr holl ymysgaroedd, yn ceisio temtio'r enaid i anghredu nad oes na Duw, na nesoedd, nac uffern, nac angel, na Christ, na Bibl, na iachawdwriaeth. Dyma'r piccellau sydd yn ceisio garu yr enaid feildithio Duw a marw! O'r fath boenau sydd yn y rhyfel hwn! yma bu *Efidelius* yn chwyfu yn galed wrth weddio yn erbyn myfyrdodau cabledus ag oedd yn difa mer ei esgyrn ef, dyma un math o demtasiynau a adroddodd i mi tan ba rai y dioddefodd yn galed; ond deall yr oedd, mai gwaigfau y gelyn oeddent, ac ychydig raddau o'r cabled anobeithiol sydd obry ynghand y flamiau tân; y rhai oedd yn codi i fynu fel gwrychion ac yn cael eu gwrthio gyd â sawyr uffern i mewn i'r yspryd lluddedig ef. Ond eb efe ni's caiff y rhai'n ecyfrif i mi, ond i'r Diafol, ag fydd yn eu gyrru hwyr o'r orcheff; canys yr wyf yn meddwl nad oedd o'r cych

feinia

feiniad lleiaf rhyngwyf â hwynt. Yr ail fath o brofedigaethau chwerwon a gafodd ef ydoedd oddiwrth y creadur; y byd hwn, a'i wrthddrychau amrywiol; prin eb efe na lithrodd fy nhroed, ac na wvrodd fy ngherddediad, wrth fod harddwch, defnyddioldeb, gwerthfawrogrwydd, a gogoniant pethau presenol yn taro gyd â gwres a bywyd ar holl ferchiadau gwammal fy enaid; a'r rhan hynny o honof ag oedd yn gnawd, yn drachwant, ac yn wrthgilyddig, oedd yn blasu, yn ymhyfrydu, ac am gael rhagor o fwynhad o'r creadur yn y dull uffernol hyn: llais, llwr, a murmur y ddaear a ddoi i mewn i'm clustiau gyd â blâs; newyddion a ddychafiad, parch, a gogoniant eraill ennynai ynwyf frys am fwynhau yr un rhyw; nes doi yspryd yr Arglwydd fel dyfroedd melysach i yrru'r blas hwnnw ymmaith; mi brofais, eb efe, fod y llygad yma yn fy mhen wedi ei halogi ynghwmp Adda; ac yr awr hon ei fod yn cytuno â gwrthddrychau gwag y byd, ac yn ennyn tân trwy holl droell naturiaeth; trwy'r ffenestri hyn y daw torfeydd o elynion i mewn; chwant y cnawd, chwant y llygad, a balchder y bywyd; mewn cydsein anwahanol; a hwy wthiant i mewn trwy'r pyth hyn, nes doddi holl natur fel marwor tân llosgedig, am fwynhau'r gwrthddrychau y bo'r llygad wedi ei ddewis i fod yn blefer iddo ei hun. Galluoedd y nef eb efe yn unig a'm cadwodd rhag fy chwant, a grym tragwyddol i'u'n amddiffynfa i mi yn nydd y frwydr; ni's deallais erioed cyn fy mhrofi fod cwmp dyn wedi gwneud y fath oriodas rhwng natur a'r creaduriaid; ac nid rhyfedd yr awron gennyf, fod pob dyn heb adnabod Tywysog y bywyd ynglyn wrth y creadur mewn rhyw ddull neu gilydd; mae'r myrddiynau sydd o deganau yn y byd, ac o amrywioldeb yn y creadur, yn awr wedi eu troi i fod yn gynifer rhwyd a magl i ddal eneidiau rhag eu dychwelyd at yr Arglwydd. Nid oes a wel llygad tan y nef, nad yw yn brofedigaeth iddo; a hyn a wn-eth mi lawer pryd ddiflusu ar y byd hwn, a'i holl weniaith; a bresu am fyned i wlad, nad oes un palas goreuraid, dim maesydd meithion blodeuog, na gwaftadedd yn feichiog ar gnwd toreithiog, i ddenu llygad ar eu hol; dim meirch, a cherbydau, a phendefigion o uchaf radd

yn marchog ynddynt, i ennyn chwant i fod yn gyfran-
nog o'r un pethau; gwlad heb y myrddiynau o wag
wrthddrychau fydd yma i'w cyfarfod bob awr; gwlad
ag fydd well nâ bryniau yn llawn defaid, dolydd yn
llawn gwartheg, ac yn rhagori ddeng mil o weithiau ar
liosogrwydd cyfoeth *Job*. Mae ynwyf fi ebe *Ffidelius*
yn drydydd, dorfeydd meithion o nwydau afreolus a
drwg, y rhai fydd bob dydd yn cymmeryd rhyw wrth-
ddrychau allanol i mewn, iddynt, y rhai fydd yn eu
gwresfogi, yn eu crassu, ac o'r diwedd eu hennyn ar
dân, tân uffern; i garu yn anghymhedrol boeth un
gwrthddrych, neu blefer; a chashau cymmaint arall ar
ryw wrthddrych gwrthwyneb, ymddiried yn, ac hyderu
ar un creadur i'r radd uchaf; ac ofni i'r gwrthwyneb
yn afresymol ryw greadur arall, ac na's rhaid ofni mo
hono; fy serchiadau hyn fydd un pryd yn dymuno yn
rhy danllyd un peth ag na fo er lles i mi, a phryd arall
yn ffeiddio yn ddirefwm yr hyn allowneud daioni i mi.
O fel yr wyf ar yr awr hon yn llawenhau am lwyddiant y
creadur i mi; ac o ran fy mod wedi cael ei fwynhau i'r
eithaf, a'm blys wedi cael ei borthi hyd ag yr oedd yn
gofyn; ond yn y man, yn tristau yn anghymhedrol,
am iddo fyned yn eisiau arnaf, er ei fod yn well i mi
ei golli nâ'i fwynhau: fel hyn mae'm serchiadau
wedi ehedeg o'u lle yn y cwmp, ac wedi myned mor
afreolus, terfysglyd, ac anhrefnus, nad ynt ond ennyn
tân gwyllt, a dieithr oddiwrth yr holl wrthddrychiau
fy yn y byd; a phan y methont ffeindio gwrthddrych
o maes, ag allo eu hennyn i lid, i gariad, i obaith, i
lawenydd, i dristwch; hwy gofiant am wrthddrychau
pell, neu hwy ddychymygant, rai newydd; ac felly
lawer pryd ennynant dân wrth eu cynwydd eu hunain.
— Ond yr Arglwydd eb efe a'm gwaredodd, na
cefaïs fod yn gaeth-was i'm nwydau hyn; ond fel y
oeddent yn curo arnaf, felly Duw a'm nerthodd na
cefaïs fod yn hollol tan eu traed; ond a roddodd fudd
ugoliaeth yn ei werthfawr waed ei hun; ond gweled y
nwydau hyn ynddo ei hun, fu un o'r moddion cryfa yn
llaw'r Hollalluog, yr hwn all droi pob drwg er daioni
i ddarostwng balchder *Ffidelius*, ac i fagu yspryd tirion
tyner, maddeugar, a hawdd ei drin ynddo at bob dyn
ac i'w

ac i'w roi ef yn berchen ar y cariad hwnnw ag fydd yn credu pob dim, yn maddeu pob dim, yn ymaros a phob dim, ac yn gobeithio pob dim.

PERCON. O mewn mae'n debyg yr oedd y rhan fwyaf o'i brofedigaethau ef.

CANT. Yr ydych yn camfynied ; canys cymmaint agos gafodd ef o guro arno o maes ; canys nid yn unig lliid, malais a chenfigen yr annuwiol oedd am ei ddifetha, ond hefyd rhagluniaethau croes, a chystuddiau yn y corph, cystal a rhai yn ei enaid ; ac yn enwedig pa rifedi o rhai'n a gafodd oddiwrth ffryns, perthynafau, ac hyd yn oed y dynion agosaf ; tâd, mam, brodyr, a chwiorydd, gwraig a phlant hefyd yn gosod llwythau trymion o feichiau ar ei ysgwyddau yr un diwrnod. Fe fu *Fidelius* yn trafaelio'r byd ym mhell, ac yn agos, ac nid ychydig gystuddiau, a threialon a gafodd ef o'r goror hwnnw ; fe fu ddwy waith, neu dair, ar fin priodas, â rhai ag fydd heddyw yn y bedd ; wedi i'w ngau i'w tynnu ymmaith rai diwrnodau byrrion o flaen y cwlwm : fe gladdodd blant teg yr olwg ; meibion, a merched, doeth, a synhwyrol, mewn hyfryd oed ; fe fsgybodd y bedd ei deulu ef, un waith neu ddwy 'mron i ben bwy gilydd. Fe gwmpodd un waith wialen Duw ar ei anifeiliaid ef, fel anifeiliaid *Job* ; ond yr Arglwydd a'i daliodd â'i law, fe gafodd gystuddiau corphorol fel rhoddodd y phyfygwyr ef i fynu, fel heb obaith : ond mwy nâ'r cwbl, y pangfaun, a'r gwasgfau a gafodd ef oddiwrth eglwys Dduw ; hon oedd ei deulu, ac am hon yr oedd yn gofidio ei enaid gwerthfawr o ddydd i ddydd ; fe gwasgfeun a gafodd oddiwrth hon, a'i gwasgodd ef i lawr i'r ddaear ; ond etto er y cwbl fe gafodd nerth i'w dduw, ac a orchfygodd ; ac a ddaeth allan o'r honnynt fel aur wedi ei buro trwy dân.

PERCON. Diau yw nad oedd rhyfelwr mor fawr ddim heb gael llawer o drysorau'r nef o'i fewn, i'w ddal i'w synu tan yr holl bethau a ddywedafoch ; a da fyddai gennyf pe mynegech rai o'i brofiadau tumewnol ef, pa welon hyfryd ? pa dystiolaethau cadarn ? pa heddwch angnefeddus ? pa oleuni disglaïr ? a pha gyfuron melus oedd efe yn ei gael gan ei Dduw yn erbyn yr holl wrthrynebiadau oedd yn gwasgu arno, o uffern a marwol-
eth ?

CANT. Wrth siarad ag ef am y pethau hyn, y cefais yr odfaon mwya hyfryd ag a brofodd fy enaid er parades i adnabod awelon Duw : O'r fath flas wrth fynegu i mi yr holl gyfeillgarwch nefol fu rhyngddo ef a'r Arglwydd ! yr wyf yn cofio iddo rannu ei brofiadau tumewnol i bedwar math. Yn gyntaf, heddwch cydwybod gwaftadol, yr hwn medd efe oedd yr Arglwydd yn eiddo iddo gan mwya trwy gydol y dydd a'r nôs, er y llawer o amser aeth heibio, ond rhyw rai prydiau gwelodd ei hun yn gwyro o lwybrau Duw, ac fel cofio am ei anwiliadwriaeth, yr Arglwydd a symmudodd eiddo heddwch a'i dangnefedd heibio tros ychydig amfer ; a'r heddwch cydwybod hyn, fel y dywedodd wrthyf lawer gwaith, oedd mor felus i'w enaid a dil mel ; hwn oedd yn tynnu ymmaith ofn gair drwg y bobl ; pob gwawd anair, dirmyg, a dyfstrwch oedd yn myned yn ddim o flaen yr heddwch tawel yma ; dyma'r tangnefedd ag oedd yn gyrru tuchan ymmaith, fel gyrr y wawr oleuni o'i blaen ; ac yn dod i'r bwyd garwa yn felus, a'r dwf glân fel gwin llysfieug ; ac yr oedd ef am gadw y yspryd hwn fel ei drysor gorau ; a thyma yr achos yr oedd yn cymmeryd cymmaint o ofal wrth siarad, wrth brynu, wrth werthu, neu un rhyw fasnach ddaearol rhag iddo gam ddwend, neu gam wneud, a cholli y heddwch anwyl hyn ; yr hwn oedd fwy parod erbyn awr o glefyd nâ'r aur melyn.

PERCON Yr ail ryw o'i brofiadau tumewnol mynegwch

CANT. Dylanwadau hyfryd o'r Yspryd nefol, y rhai oedd ef gan mwyaf yn ei gael yn ordichadau Duw ; y gair, a'r Sacramentau, gweddiau, a mawl ; ond y bennaf mewn rhyw gyfyngder caled, wrth ymdrechau Duw fel *Jacob* ; y gofidiau oedd yn agor ei galon dderbyn gogoniant y nef ; ac yn ei ddodi yn felus a feidrol iddo : yr oedd y fath fwynhad o Dduw iddo fel gollwng carcharor o'i garchar, neu fel yr hwn aeth bar marwolaeth trosto yn cael ei ollyngdod gan y Brenhin yr hwyl nefol hon oedd yn ei godi ef uwch swm y byd a'r creadur mor bell, na fyddai yn rhifo yr oriau, na meddwl am dymhorau'r flwyddyn ; ond yn gyflawn o'r Yspryd glân, yn profi'r llawenydd anrhaethadwy a gogoneddus trwy gredu dechrau'r nefoedd tu yma i'r bedd

ac y

cefaith yn fynych ar ol temestloedd o amheuaeth, anghred-
 r paraniaeth, tywyllwch, cabledd, a phrofedigaethau eraill
 negus eiddo'r fall, y byddai'r Arglwydd yn gwawrio arno
 r Argytymmorau hyfryd hyn; y rhai oedd felyfach nâ goleu'r
 u tuduydd i'r pererin trafferthus, a ddryfodd yn yr anialwch
 ybostwry gydol faith y nos; neu'r morwr a welo dir yng-
 n ehanol ei holl ofnau: dyma yspryd a wnai ei holl ofnau
 er yd i anghrediniaeth droi yn llawenydd.

au y PERCON. Y trydydd rhyw o'i brofiadau bellach.

coff CANT. Goleuni rhyfeddol oedd ef yn ei gael rai
 dd e'rrydiau; nid yn unig yn ei galon ei hun, i'w hadnabod
 ; a'i yn well, ond hefyd yn yr ysgrythurau, ac ynghal-
 awerinnau eraill, i adnabod dibenion yspryd dynion, ac i'w
 oedchwilio hwynt yn well nag y gallant eu chwilio hwynt
 awd eu hunain; fe godai'r wawr dydd hyn arno yn fynych
 ddim wrth ymddiddan yn yr Eglwys; wrth holi eraill; neu
 d ag an bregethau awdurdodol gair y bywyd; ac wrth
 leun darllain gair y ffydd; wrtho ei hun mewn myfyrdod-
 dwfau, gweddïau, ac ymddiddanion yn fynych; mi clywais
 w y ef yn cael cymmaint goleuni i ddweud ei gyflwr ei hun,
 y ac i holi cyflyrau eraill; ac y credodd amryw yn ddi-
 wrth amheuaeth fod cyflawnder o Dduw gyd ag ef; ac mai
 rol r nef ei hun oedd yn llefaru trwyddo.

li y PERCON. Y pedwerydd ryw oedd o brofiadau ganddo
 rbyn mynegwch.

CANT. Y rhai'n oedd yspryd o gadernid, a nerth
 wch ag oedd y nesoedd yn stof arno wrth raid; cadernid
 rha ffydd i gredu yn llawn sicr ei fod ef ei hun yn wir eti-
 ; y fedd teyrnas nesoedd; cadernid i beidio llwfrhau, a
 y digaloni wrth yr holl wrthnebiadau ydoedd yn ei gyfar-
 tua fod; cadernid i ryfela yn erbyn gelynion o mewn, ac
 on o maes, ag oedd am ddinystrio ei enaid; yn fyrr, ca-
 an darnhad o holl wirionedd an'r ysgrythur lân; pob addew-
 o fodd, pob bygythiad, pob gair, a phob fillaf y doi'r cwbl
 pan i ben ag a lefarodd Duw; yr yspryd hwn oedd fel gwllith
 ain yn peri iddo ail wreiddo, egino, blodeuo, a dwyn
 yd i'w ffwrwyth toreithiog i Arglwydd y cynhauaf. Pan bai
 n pob gwynt yn ceisio ei chwythu ef yn ol, hwn a'i tyn-
 o'nai ef ymlaen, gan ail'mafyd yn fwy bywiog nag er-
 go fiod o'r blaen. — Dyma i chwi rai o'r profiadau tu-
 edd mewnol ag oedd ef yn ei gael, trwy ba rai yr oedd yn
 ymladd,

ymladd, ac yn ymdrechu o blaid y ffydd; ac se ddal
 iodd yn y mwynhad a'r profiadau hyn, ac yn y bywyd
 a enwais uchod, ynghyd a'r corngwest ar ei feiaid
 a'i nwydau fel y clywloch, hyd y diwedd; ac a derbyn
 fynodd ei ddyddiau mewn heddwch. Ac am un peth
 y cofias ef yn fwy nag am ddim arall; sef y difyrrodd
 oedd ganddo i ddyrchafu Tywysog Heddwch; nid a
 braidd air o'i enau, na byddai rhyw gymmal o hono yn
 moli iachawdwr y byd. Ganwaith y dywedodd fod y
 enw Iesu fel dil mel: se a'i coffai yn aml ar ol eu gilydd
 ac nid oedd efe yn caru Pregethau, Hymnau, nag un
 Araith o ddisfynyddiaeth, nad oedd yr Arglwydd Iesu
 yn cael ei ddyrchafu ynddynt i'r radd uchaf: ni 'scri
 fenai ef lythyr at ffrynd, na pberthynas, na fyddai yn
 atogli o'r iachawdwriaeth yngwaed yr Oen. Dyma
 brif bwngc ei fyfyrddod, Angau'r groes. O gyd â
 fath felysdra yr oedd efe yn siarad am brynedigaeth dyn
 am anfeidrol gariad Duw yng Nghrist at bechaduriaid
 truaidd! a'r ddihangfa allan o drueni i glwyfau Tywysog
 iachawdwriaeth! Dyma i chwi fywyd un o'r rha
 agofa i'r nef ag a welais yn holl ffordd fy ymdaith, ac
 fe ymdrechodd ymdrech deg, se orphennodd ei yrfa, se
 gadwodd ei ffydd; ac heddyw rhod iwyd coron cyfiawnd
 der i'w gwisgo iddo, yr hon fydd yn ogoniant ar ei
 ben yn oes oesoedd.

PERCON. O ddedwydd ddyn ei gyflwr! gwyn ei fydd
 ef heddyw! a gwyn ei fydd fyth! ond y mae 'm blys
 yn rhedeg ymlaen, a chwant fydd arnaf glywed, pa
 fut yr ymadawodd â'r byd hwn? pa gyfoeth adawodd
 ar ei ol? pa wahaniaeth oedd rhwng ei ewyllys diwedda
 ef ac *Afaritius*, a *Phrodigalus*? Pa hyder? pa sicrwydd?
 a pha hyfrydwch oedd yn ei enaid ef wrth ymadel?
 os gwyr neb hyn, chwi gwyddoch; am hynny ewch
 rhagoch.

CANT. Mi fum mor ddedwydd a bod yn ei dŷ ef y
 blynyddau olaf o'i fywyd; ac fel yr oedd yn agoshau
 i'r bedd, yr oedd yn agoshau i'r nefoedd; ac yr ydoedd
 yn meddwl cymmaint am ei symmydiad, fel yr ydoedd
 ei ewyllys diwedda yn barod er's blynyddau maith aeth
 heibio; ond ei fod yn gwneuthur ychydig gyfnewidiad
 ynddi bob blwyddyn, o ran nid yn unig, am fod ei
 feddiannau

eddiannau yn cynhyddu, neu'n lleihau yn fynych; ond
 hefyd am fod gwrthrychau ei elusen yn cyfnewid; rhai
 yn marw, rhai yn dyfod i'w olwg o'r newydd yn fwy
 cymmwys; ac fel na byddai achos terfysg ar ei ol ef,
 neb o'i berthynafau am bethau'r byd yma.

PRRCON. A adawodd ef ddim tiroedd, neu arian par-
 haol at weinidogaethau, ysgolion, gwedd dai, cynleidi-
 oedd, neu'r fath achosion ag fyddai i bara tra fai dwfr
 o ynn rhedeg mewn afon.

CANT. Na ddo; canys fe welodd, nid yn unig yr
 yddysgeulufdra o gadw y rhei'ny yn eu lle; ond hefyd y
 ganlyniadau drwg a ddigwyddodd yn fynych oddiwrth-
 lefant; megis yn eglwys *Rhufain*, lle y daeth wrth ymar-
 cryd o sawrion y byd i wneud hyn yn aml, i bedwarydd
 an o diroedd ynys *Brydain* i fod yn eiddo'r offeiriaid,
 r monachlogydd; nes daeth pendefigion mwyaf y
 eyrnas i chwenychu cael gosod eu plant i mewn yn off-
 iriaid yr Eglwys honno: ac nes trwy gyflawnder cy-
 oeth, brasder, gogoniant, ac esmwythder, i'r monach-
 ogydd, a'r offeiriaid fyned yn fwy llygredig nâ neb o
 ewn i'r cymundeb hynny. A *Fidelius* hefyd welodd
 od y drefn hyn o ofod tiroedd, neu arian parhaol at
 weinidogaethau, yn niweidiol yn ei wlad ei hun; nid
 yn unig am eu bod hwy yn cael eu rhoi wrth interest
 daearol, perthynas, neu gyfeillgarwch, i rai ag oedd
 u heisiau yn llai; ond hefyd am fod lliaws yn dyfod
 mewn i'r weinidogaeth, heb gael eu galw gan Dduw,
 ond o ddiben cyfoethogi, a gwneud eu hunain yn ogo-
 neddus yn y byd hwn; ac felly fod y cyfryw foddion
 yn halogi Eglwys Dduw. Ond *Fidelius* yn ei ewyllys
 diweddas a roddodd i'w wraig, a'i blant yr hyn oedd
 gariadus, a'r hyn oedd ddigon gyd â bendith yr Ar-
 glwydd; ond nid anghosodd ef ewyllys Duw y pryd
 hynny: canys fe gyfrannodd arian, ymorth, a dillad,
 aneirif o rai tlodion, a theiau i rai uwch eu pennau tra
 faent byw yn y byd. Ac y mae'r gwir ymddisaid he-
 ddyw trwy holl wlad yr *Aipht* yn ei fendithio ef. Ond
 am ei glefyd diweddas hyfryd iawn ydoedd; canys pan
 gyntaf ag y clasychodd, fe gredodd ynddo ei hun, fod
 ei amser ef yn terfynu, ei waith yn darfod, ei ganwyll
 ymron diffodd: ond mor belled oedd ef oddiwrth af-
 lonyddu,

lonyddu, neu lwfrhau yn ei yspryd, fel yr ymaflodd yn fwy cadarn 'nawr nag erioed yn addewidion bywyd, gwin yw nid heb ymladdfau caled ag uffern, angau, a'r bedd yr aeth ef drosodd i dir y bywyd; ond etto se gafodd nerth gyd â Duw, ac a gongcwerodd: addewidion pur y Bibl oedd ei gleddyfau mwya llymion yn wyneb angau; y fath a rhain, *Byw i mi yw Crist a marw fydd elw. Pe rhodiwn 'rhyd glyn cysgod angau nid ofnaf ni-waid. Canys yr ydwyf gyd â mi, dy twialen a'th ffon a'm cyfurant. Nid oes nac einioes, nac angau, na phethau presenol, na phethau i ddysfod, nac uwchder, na dysnder, all ein gwahanu ni oddiwrth gariad Crist. — Canys yn y pethau byn yr ydym yn fwy nâ chongcwerwyr trawf yr bwn a'n carodd ni, Crist Iesu yr Arglwydd. Pan y ydoedd ar drengu yn lle rhyfela ei hun ag ofnau, cyfuro ei wraig, a'i blant, oedd ef; a dangos fel y byddai Duw gyd â hwynt hyd y diwedd; am ei fod gwedi addaw bod, yn dâd i'r weddw, ac yn rhwysg i'r ymddisaid. Ac yn fyrr, yr oedd ei oriau diweddaf ef yn oriau pregethu, cystal ag oriau gweddi; O'r fath arogl hyfryd oedd yn ei holl ymadroddion y pryd hynny, ag oedd yn dod i blas ar dduwioledeb gan bawb, ac felly fe hunodd yn yr Arglwydd. Ac fel y darfu i chwi ddy-muno arnaf wneud Marwnad *Afaritius*, a *Phrodigalus*; mi wnes gyd â'r plefer mwya Farwnad *Fidelius*; a'm hyspryd a ennynodd yn fath fflam wrth ei chyfansoddi, fel methais lai nâ myned at fy achosion ysprydol fy hun a'm brodyr. Hiraeth oedd arnaf am fod fel ynteu; fy ngweled yr oeddwn yn fyrr o'r grasofau, y ffydd, y goleuni, yr ymarweddiad, a'r ffrwythlondeb ag oedd yn eiddo ef; a'n gweled ni y pregethwyr a'r gwrandawyr yn heppian ynghol y creadur wrth ei ochor; hyn a wnaeth im' redeg gronyn yn go bell i geryddu pob sect, pob enw, a phob rhyw o ddynion ag oedd âg argoel arnynt nad oeddent yn cyflawn ddilyn yr Arglwydd: byrrach wyf fy hun nâ phawb etto nid ein lle yw tewi, nes cauo angau ein genau mewn distawrwydd. *Ffarwel.**

PERCON. O adroddwch y Farwnad.

MARWNAD *FFIDELIUS*.

WEL daccw fe *Fidelius* o'r diwedd yn ei le!
Trwy'r anial wedi dringo i mewn i deyrnas ne'!

Heb

Heb ofn, ac heb flinder, heb forau, na phrydnhawn,
 Ar delyn aur yn canu am iachawdwriaeth lawn.
 Ei nwydau oll fydd heddyw heb derfysg yn gytun,
 Yn gryno yn moliannu Creawdwr nef yn ddyn ;
 Galluoedd maith ei enaid mewn digymysgedd hoen,
 Sy'n fwnio 'r Hymn dragwyddol i'r croeshoeliedig Oen.
 Fe ddarfu wylo heddyw, 'does wylo yn y Nef ;
 Fe fychodd Duw ei hunan ei ddagrau gwlybion ef ;
 Llawenydd pur digymmysg, mwynhad didrange didrai
 Yw gwledd dragwyddol hyfryd y cadwedigoi rai.
 Mae ef yn medd 'rawrhon yr hâd a ga's ei hau,
 Nid oedd yr had ond chydig, mae'r ffrwythau'n amlhau,
 Bydd coron o ogoniant yn eistedd arno ef,
 Tra paro Duw ei hunan, tra paro nef y nef.
 Rhif ei gyfeillion heddyw sy 'mhell uwch deall dyn,
 Yn berffaith fel yr haulwen heb frychau bob yr un ;
 'Run lân, 'run lais, 'run yspryd, 'run elfen, a 'run dôn,
 Yn cymmysg pur ganiadau i'r croeshoeliedig Oen.
 Y clod, y nerth, a'r enw, 'r anrhydedd, parch, a'r bri,
 Fo i'r Drindod mawr yn Undod, a'r Undod pur yn dri ;
 Ei glod ehedo allan, ei glod anfeidrol ef
 Trwy 'r ehangder anherfynol mesurau maith y Nef.
 Am iddo ef gseu daear, am iddo brynu dyn,
 A gwisgo ei naturiaethau, a marw trosto ei hun ;
 Am iddo gongcro angau, a dacio cloriau 'r bedd,
 A dwyn ei briodas ferch i mewn i'w nefol hedd.
 Ffidelius bydd di ddedwydd, bendithia am nefol glwy ;
 Ni thal i'r ddae'r dy geisio, byth ni ddychweli mwy ;
 Dihengaiſt ar dy ofid, ti est i'r lann i'r Ne',
 A gwynfyd a'th ganlyno nes dyfod i'r un lle.
 Gwynfyd i hwnnw gaffo 'r un grâs a thi ryw ddydd,
 A gaffo d' edifeirwch, a gaffo 'th gywir ffydd ;
 Gwynfyd fel ti gongcwero y Diawl, y byd, a dyn,
 Ei gnawd a phob rhyw chwantau a godo ynddo ei hun.
 Hir iawn parhaodd dy ryfel, a ffyddlon gwnawd it' fod ;
 Cest nerth er pob deniadau i gyrchu at y nod ;
 Er ſtwr, 'a thwrf, a murmur y greadigaeth lawn,
 Cyrhaeddest dir y bywyd yn oleu cyn prydnhawn.

Ti dreiddiaist trwy 'r Iorrdonen er dyfned oedd y llif;
 Ti gedwaist war y tonnau er cymmaint oedd eu rhif;
 Ni châs y creigydd caled mewn stormydd uwcha eu rhy;
 I gwrddid dim â'th lestr na gwneuthur itti friw.

Ennillaist dir y bywyd, y tir rowd itti'n rhodd;
 Pob rhan o hono heddyw sy'n gyflawn wrth dy fodd;
 Cest wel'd mai'r wlad addewyd nad oes is nef o'i bath,
 A'i bod hi fel y dywedpwyd yn llifo o fel a-llaeth.

O na alle f'enaïd forio trwy donnau mawr eu grym,
 Fel ti tu a thir y bywyd heb ofni tonnau ddim;
 A d'od i'r hafn hyfryd, lle mae llawenydd llawn,
 Cyn oero fy ferchiadau a dyfod y prydnhawn.

Mae 'm cnawd yn bryfio yno, fy ffydd i fydd yn wann
 Yn ofni fil o weithiau na ddeuaf fyth i'r lann;
 Fy llestr fydd yn sierig gan rif y tonnau maith
 A gwrddais gynt, ac etto wy'n gwrddydd lawer gwaith.

Fy nghnawd'rwyf ti'n rhoi summons i mi o bryd i bryd
 Fod rhaid cyweirio 'm lletty ar fyrr i maes o'r byd;
 Mae'm llygaid wedi t'wllu, yn arwydd mynd i'r tŷ
 Fyth na lewyrcha ynddo mo haul y nesoedd fry.

Mae f'esgyrn wedi oeri, fe ddarfu grym eu mer,
 Yn argoel fod rhaid 'mosyn im' fywyd uwch y ser,
 Fy nghnawd sy fel yr eira colodd fy ngwaed ei rin,
 Does dim ag a'i cynhesa ond tanllwyth dwym o ddyn.

Cytuno 'rwyf â'r beddrod y gwely oera ei ryw,
 Aïff pridd i'r pridd ar fyrder, nesau mae galwad Duw;
 Pan gwrddo 'm cnawd â'r ddaear, dau oerni fydd gytun;
 A chyn pen chydig ddyddiau 'r â'r pridd a minnau'n un.

D I W E D D.